

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR DIPLOMATIJOS MAGISTRO PROGRAMA

RŪTA PUČAITĖ

II kurso studentė

**NORMŲ KOLIZIJOS HUMANITARINĖJE VEIKLOJE: HUMANITARINĖ
DIPLOMATIJA MOTERŲ TEISIŲ RIBOJIMŲ SĄLYGOMIS AFGANISTANE PO 2021 M.**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovė: Doc. dr. Lina Strupinskienė

Vilnius, 2026

Magistro darbo vadovės išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....
.....
.....

(data)

(v., pavardė)

(parašas)

Magistro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....

(data)

.....

(Gynimo komisijos sekretoriaus/ės parašas)

Magistro darbo recenzentas/ė:

.....

(v., pavardė)

Magistro darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas/ė:

Komisijos nariai:

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Pučaitė R. Normų kolizijos humanitarinėje veikloje: humanitarinė diplomatija moterų teisių ribojimų sąlygomis Afganistane po 2021 m.: Tarptautinių santykių ir diplomatijos magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovė doc. dr. Lina Strupinskienė. – V., 2026. – 62 p.

Reikšminiai žodžiai: humanitarizmas, normų kolizija, humanitarinė diplomatija, lyčiai jautri humanitarinė diplomatija, moterų teisių ribojimai, Afganistanas

Šiame darbe analizuojama, kaip skirtingi humanitariniai veikėjai Afganistane, pasitelkdami lyčiai jautrią humanitarinę diplomatiją, siekia užsitikrinti prieigą prie labiausiai pažeidžiamos visuomenės grupės – moterų ir mergaičių. Tiriama, kokią įtaką humanitariniam veikimui turi Talibano taikomi moterų teisių ribojimai, kompleksinė humanitarinė krizė ir besitraukianti humanitarinė erdvė. Darbo tikslas – ištirti, kaip humanitariniai veikėjai Afganistane po 2021 m., pasitelkdami lyčiai jautrią humanitarinę diplomatiją, naviguoja normų kolizijas tarp humanitarinių principų ir moterų teises ribojančių normų bei kaip tai keičia humanitarinio veikimo logiką. Pagrindinis darbo objektas – humanitarinis veikimas Afganistane po 2021 m., ypatingą dėmesį skiriant lyčiai jautriai humanitarinei diplomatijai ir ją įgyvendinantiems humanitarinių normų agentams.

Tyrime atliekama kokybinė Afganistano atvejo studija, paremta 10-ties humanitarinių organizacijų veiklos ataskaitų, 11-kos pusiau struktūruotų interviu su lyčiai jautrią humanitarinę diplomatiją įgyvendinančiais(-čiomis) ar ją planuojančiais(-čiomis) humanitarais(-ėmis) bei antrinių šaltinių analize. Analizė atliekama pasitelkiant skirtingas humanitarizmo koncepcijas (Klasikinį, Naująjį ir Politiškai atsparų humanitarizmą) bei normų kolizijos teorinę prieigą. Normų kolizijos teorija leidžia identifikuoti horizontaliuosius ir vertikaliuosius normatyvinius konfliktus tarp vietinių ir tarptautinių normų humanitarinio sektoriaus viduje bei tarp sektoriaus ir kitų Afganistane veikiančių veikėjų. Atlikta analizė atskleidžia, kad humanitariniai veikėjai Afganistane taiko skirtingas lyčiai jautrios humanitarinės diplomatijos strategijas ir ieško kompromisinių normų, leidžiančių užtikrinti humanitarinę erdvę ir prieigą prie moterų ir mergaičių bei išlikti principingiems. Šie procesai išryškina poreikį persvarstyti idealiuosius humanitarizmo konceptualizavimo modelius ir rodo judėjimą link naujos pragmatiškos, lokalizuotos ir kontekstualizuotos humanitarizmo koncepcijos.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas darbas *Normų kolizijos humanitarinėje veikloje: humanitarinė diplomatija moterų teisių ribojimų sąlygomis Afganistane po 2021 m.* yra:

1. Atliktas mano pačios ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Universitete Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.
4. Susipažinau su rašto darbų metodiniais nurodymais ir žinau, jog už rašto darbo plagijavimą baudžiama šalinimu iš universiteto.

Rūta Pučaitė

Turinys

Įvadas.....	6
1. Teorinis pagrindas	10
1.1. Humanitariniai principai ir skirtingi humanitarizmai	10
1.2. Normų kolizija.....	15
1.3. Diplomacija	17
1.3.1. Humanitarinė diplomacija	17
1.3.2. Lyčiai jautri humanitarinė diplomacija	19
2. Metodologija.....	21
3. Tyrimas	24
3.1. Kompleksinė humanitarinė krizė Afganistane	24
3.2. Humanitarizmas Afganistane	27
3.3. Lyčiai jautri humanitarinė diplomacija Afganistane	32
3.4. Normų kolizijos ir jų sprendimo būdai Afganistane	39
3.5. Humanitarinio veikimo transformacija Afganistane	43
4. Išvados.....	46
Literatūros sąrašas	50
Šaltinių sąrašas	51
Dirbtinio intelekto naudojimo deklaracija	57
Priedas Nr. 1.	59
Priedas Nr. 2.	61
Summary.....	62

Ivadas

2021 m. vasarą, Jungtinėms Amerikos Valstijoms pradėjus traukti savo karius iš Afganistano, Talibanas perėmė valstybės kontrolę. Nors karas faktiškai baigėsi, tačiau Talibanų režimas įsitvirtino, o tai lėmė reikšmingą tarptautinį atsaką – vienintelė valstybė šiandien pripažįstanti Talibanų vyriausybę yra Rusija¹. Nuo pat pirmųjų talibų kontrolės dienų tarptautinė bendruomenė pradėjo aktyviai karpyti diplomatinį ryšius su Afganistanu – buvo evakuotos ambasados, nutraukti oficialūs kontaktai, įšaldytas valstybės turtas². To pasekmė – užsitęsusi ekonominė krizė ir absoliutus skurdas bei maisto nepritekliai – bent trečdalis gyventojų kasdien patiria bado riziką³. Daugumos šių ir toliau sekusių priemonių (pvz., sankcijų, judėjimo tarptautinėje erdvėje ribojimo Talibanui⁴) priežastis – didelio masto žmogaus teisių pažeidimai ir ribojimai taikomi moterims. Nuo 2021 m. buvo ypač apribotos moterų teisės į švietimą, taikius protestus, laisvę judėti savarankiškai, dalyvauti politikoje⁵.

Ryškiausias pokytis švietimo sistemoje įvyko kai mergaitėms buvo uždrausta tęsti mokytis po 6 klasės, o studentėms – tęsti studijas⁶. Be to, vis griežčiau ribojama moterų galimybė įsitraukti į darbo rinką. Vien per 2022 m. afganistaniečių įdarbinimo lygis smuko ketvirtadaliu⁷, o šiandien vos 5% darbingo amžiaus moterų Afganistane turi darbą⁸. Tai apsunkina ne tik moterų įsitraukimą į politinį ar socialinį gyvenimą, bet ir blogina valstybės ekonominę situaciją.

Talibanas taip pat apribojo ir humanitarinės pagalbos teikėjų veiklą. Dar 2022 m. talibai pradėjo sistemingai griežtinti draudimus moterims dirbti, o nuo 2024 m. gruodžio mėn. griežtai uždraudė ir teigė boikotuosiantys visas ne tik vietines, bet ir tarptautines organizacijas, kurios įdarbina afganistanietes⁹. Dar iki šių draudimų Afganistane moterims pagalba (tiek medicininę, tiek kitokią)

¹ Al Jazeera, „Russia becomes first country to recognise Afghanistan’s Taliban government“, *Al Jazeera*, žiūrėta 2026 m. sausio 4 d., <https://www.aljazeera.com/news/2025/7/3/russia-becomes-first-country-to-recognise-afghanistans-taliban-government>.

² Al Jazeera, „Taliban still struggling for international recognition“, *Al Jazeera*, žiūrėta 2026 m. sausio 4 d., <https://www.aljazeera.com/news/2021/10/7/taliban-afghanistan-international-recognition>.

³ World Food Programme, „Afghanistan emergency“, *WFP*, žiūrėta 2026 m. balandžio 5 d., <https://www.wfp.org/emergencies/afghanistan>.

⁴ United Nations Security Council, „Sanctions, Travel Bans on Taliban Resulting in Afghanistan Being ‘Ruptured from International Community’, Special Representative Warns Security Council“, *United Nations*, žiūrėta 2026 m. sausio 4 d., <https://press.un.org/en/2024/sc15824.doc.htm>.

⁵ Sebghatullah Qazi Zada ir Mohd Ziaolhaq Qazi Zada, „The Taliban and women’s human rights in Afghanistan: the way forward“, *The International Journal of Human Rights* 28, Nr. 10 (2024): 1687–1722, doi: 10.1080/13642987.2024.2369584.

⁶ UNESCO, „Afghanistan: Four years on, 2.2 million girls still banned from school“, *UNESCO*, žiūrėta 2026 m. sausio 4 d., <https://www.unesco.org/en/articles/afghanistan-four-years-22-million-girls-still-banned-school>.

⁷ Qazi Zada ir Qazi Zada, „The Taliban and women’s human rights in Afghanistan: the way forward“, 1689 – 1691.

⁸ KabulNow, „HRW: women’s workforce participation in Afghanistan falls to 5% under Taliban“, *KabulNow*, žiūrėta 2026 m. balandžio 5 d., <https://kabulnow.com/2025/05/hrw-womens-workforce-participation-in-afghanistan-falls-to-5-under-taliban/?tztc=1>.

⁹ KabulNow, „UN Women says 70% of Afghan women blocked from humanitarian aid“, *KabulNow*, 2025 m. balandžio 28 d., žiūrėta 2026 m. sausio 4 d., <https://kabulnow.com/2025/04/un-women-says-70-of-afghan-women-blocked-from-humanitarian-aid/>.

teikti galėjo tik moterys, o apribojus joms galimybę dirbti – daugelis būtinųjų paslaugų tapo nebeprieinamos.

Siekiant pabrėžti nepritarimą tokiam sprendimui, dalis iki tol aktyviai veikusių organizacijų sustabdė, įšaldė arba iš viso nutraukė savo veiklą Afganistane¹⁰. O dalis, siekiant išlaikyti prieigą prie visų šalies gyventojų, pradėjo vesti humanitarines derybas su Talibanu ir tarptautiniais veikėjais. Galiausiai draudimas buvo sušvelnintas, leidus moterims dirbti sveikatos apsaugos srityje, tačiau būtiniosios paslaugos negrįžo į iki tol buvusį lygį¹¹.

Be aptartų moterų teisių ir laisvių apribojimų, darančių neigiamą įtaką socialinei ir ekonominei valstybės gerovei, Afganistanas taip pat nuolat kenčia nuo gamtos sukeliamų krizių. 2022 m.¹² ir 2023 m.¹³ šalyje įvyko du stiprūs žemės drebėjimai, čia jaučiamos nuolatinės klimato kaitos pasekmės – sausras, potvyniai ir itin šaltos žiemos¹⁴. Šios gamtinės krizės daro neigiamą įtaką ir taip sudėtingai socioekonominiai situacijai šalyje – kenčia infrastruktūra, didėja vidinė migracija, skurdo ir bado lygis.

Humanitarinis sektorius šalyje yra tapęs ne tik būtinųjų paslaugų ir pagalbos teikėju, bet ir vienu svarbiausių ekonomikos ramsčių. Daugiau nei trečdalis Afganistano gyventojų yra visiškai priklausomi nuo humanitarinės pagalbos. Sektorius, užtikrindamas bent trumpalaikio įsidarbinimo galimybes ir teikdamas pagalbą daiktais ar pinigais, padeda valstybės ekonomikai atsitiesti¹⁵. Tačiau tarptautinis dėmesys, o kartu ir skiriamas finansavimas Afganistanui menksta – 2022 m. vien OCHA duomenimis Afganistane veikusioms humanitarinėms organizacijoms buvo skirta 387 mln. JAV dolerių¹⁶, o 2024 m. – jau tik 74,4 mln.¹⁷. Šis kritimas yra būdingas ir kitoms užsitęsusioms krizėms – kai situacija reikšmingai nesikeičia, tarptautinis dėmesys krypta į naujas, tik beprasidedančias krizes.

Apibendrinant, dėl Talibano taikomų apribojimų bei tarptautinio atsako poveikio, humanitarinė erdvė šalyje traukiasi. Tai daro tiesioginę žalą labiausiai pažeidžiamiems žmonėms Afganistane bei

¹⁰ Kiana Hayeri ir Mélissa Godin, „Afghanistan: No woman’s land“, *Alternatives Humanitaires*, 2025 m. kovo 31 d., <https://www.alternatives-humanitaires.org/en/2025/03/31/no-womans-land/>.

¹¹ *Ibid.*

¹² The Independent, „Taliban timeline: Four years since the fall of Kabul“, *The Independent*, žiūrėta 2026 m. balandžio 5 d., <https://www.independent.co.uk/news/taliban-ap-afghanistan-ashraf-ghani-kabul-b2392507.html>.

¹³ The Associated Press, „Afghanistan: Taliban timeline, four years on“, *AP News*, žiūrėta 2026 m. balandžio 5 d., <https://apnews.com/article/afghanistan-taliban-timeline-four-years-anniversary-cc0741771e66ed2de2fe8a0e97f7d0f7>.

¹⁴ United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, „Two years after Taliban takeover, Afghanistan’s population needs urgent humanitarian assistance“, *ReliefWeb*, žiūrėta 2026 m. balandžio 5 d., <https://reliefweb.int/report/afghanistan/two-years-after-taliban-takeover-afghanistans-population-needs-urgent-humanitarian-assistance>.

¹⁵ Lowy Institute, „Why humanitarian aid is vital for Afghanistan“, *The Interpreter*, žiūrėta 2026 m. balandžio 5 d., <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/why-humanitarian-aid-vital-afghanistan>.

¹⁶ United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs Afghanistan, *Afghanistan Humanitarian Fund Annual Report 2022* (Kabul: OCHA, 2023), 10.

¹⁷ United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs Afghanistan, *Afghanistan Humanitarian Fund Annual Report 2024* (Kabul: OCHA, 2025), 6.

priverčia patį sektorių permąstyti savo veikimo modelius, siekiant išlaikyti efektyvų pagalbos teikimą.

Tokios sąlygos išryškina ir svarbias įtampas tarp humanitarinės veiklos principų bei realių veikimo aplinkybių. Norint permąstyti humanitarinį veikimą Afganistane po 2021 m., svarbu aptarti bendresnius humanitarizmo idėjinius debatus ir humanitarinius principus. Būtent jie turėtų kurti normatyvines ribas / taisykles labiausiai pažeidžiamų asmenų apsaugos strategijoms, tačiau praktikoje susiduria su dideliais iššūkiais, kylančiais dėl moterų teises ribojančių normų. Nei Klasikinis humanitarizmas, kuris remiasi bazinių poreikių atliepimu bei griežtomis politinio neutralumo ribomis, nei Naujasis humanitarizmas, įtraukiantis žmogaus teisių darbotvarkę ir liberaliau interpretuojantis humanitarinius principus, Afganistane neužtikrina nuoseklaus ir efektyvaus veikimo. Politiškai atsparus humanitarizmas, būdamas naujausiu operatyvinio humanitarinio veikimo konceptualizavimo modeliu¹⁸, siūlo konkrečius veiklos pokyčius, susijusius su lokalizacija ir pragmatiniu veikimu, tačiau dar nėra iki galo išvystytas.

Tokia situacija atskleidžia esminę problemą – nors humanitarinis veikimas remiasi universaliais principais, jų praktinis įgyvendinimas kontekstuose, kuriuose dominuoja konkuruojančios politinės ir socialinės normos, tampa itin komplikuoatas. Afganistano atveju ši įtampa ypač išryškėja dėl sisteminių moterų teisių ribojimų, kurie humanitarinį veikimą paverčia nuolatinio balansavimo tarp prieigos užtikrinimo ir principinio nuoseklumo. Šios susidaranti įtampos tarp deklaruojamų humanitarinių principų ir realių veikimo aplinkybių gali būti aiškinamos remiantis normų kolizijos teoriniu rėmu.

Normų (t. y., socialiai, politiškai ir / ar teisiškai priimtino elgesio modelių) kolizija susiformuoja kai veikėjai susiduria su situacija, kurioje bent dvi normos tampa nesuderinamos ir / ar prieštarauja viena kitai¹⁹. Afganistano atveju viena ryškiausių kolizijų – moterų teisių ribojimai, kurie tiesiogiai konfliktuoja su humanitariniais principais. Nešališkumo principas įtvirtina būtinybę padėti labiausiai pažeidžiamiems žmonėms, o neutralumo – nesivelti į politinę polemiką. Šalyje moterys (t. y., labiausiai pažeidžiama žmonių grupė) yra tapusios politiniu objektu, todėl pastangos užtikrinti jų prieigą prie būtinųjų paslaugų gali būti interpretuojamos kaip įsitraukimas į politinę polemiką. O tai kelia tiesioginį iššūkį humanitarinio veikimo logikai.

Atsižvelgiant į ką tik aptartus iššūkius humanitariniam veikimui, šiame darbe yra keliamas klausimas, kaip humanitariniai veikėjai Afganistane po 2021 m., pasitelkdami lyčiai jautrią

¹⁸ Rebecca Thompson, „Politically resilient humanitarianism: rethinking principles, power, and partnership in a fragmenting world order“, *Global (Dis)Order International Policy Programme*, The British Academy, 2026, žiūrėta 2026 m. balandžio 2 d., <http://doi.org/10.5871/global-disorder/9780856727238>.

¹⁹ Sassan Gholiagha, Anna Holzscheiter ir Andrea Liese, „Activating norm collisions: Interface conflicts in international drug control“, *Global Constitutionalism* 9, nr. 2 (2020), 291, <https://doi.org/10.1017/S2045381719000388>.

humanitarinę diplomatiją, naviguoja skirtingas normų kolizijas tarp humanitarinių principų ir moterų teisių ribojimų ir kaip tai keičia humanitarizmo koncepciją?

Nepaisant to, jog tiek humanitarizmas, tiek humanitarinė diplomatija, tiek lyties aspekto integravimas (*angl. gender mainstreaming*) į operatyvinį humanitarinį veikimą yra analizuojami akademiniėje literatūroje, jų sintezė dar menkai tyrinėjama. Lyties aspektas yra itin retai įtraukiamas į humanitarizmo ir humanitarinės diplomatijos tyrimus – dažniausiai jis paliekamas operatyvinio veikimo ar korpuso sudėties analizėms. Tačiau Afganistano atveju būtent lyties aspektas tampa viena iš centrinių analitinių ašių. Todėl šiame darbe, pasitelkiant normų kolizijos teorinę prieigą ir ją derinant su humanitarizmo konceptualizavimo bei lyčiai jautrios humanitarinės diplomatijos analize, yra siekiama atskleisti kaip skirtingi humanitariniai veikėjai identifikuoja, operacionalizuoja ir naviguoja susidarančius normatyvinius konfliktus tarp humanitarinių principų bei sisteminių moterų teisių ribojimų Afganistane. Toks tyrimas praplečia humanitarizmo ir lyčių studijų lauką, apjungdamas realybėje matomas, bet itin sudėtingai paaiškinamas situacijas – kai buvimas moterimi yra politiškai, tačiau pagalba yra būtina.

Šio darbo tikslas – ištirti, kaip humanitariniai veikėjai Afganistane po 2021 m., pasitelkdami lyčiai jautrią humanitarinę diplomatiją, naviguoja normų kolizijas tarp humanitarinių principų ir moterų teisių ribojančių normų bei kaip tai keičia humanitarinio veikimo logiką.

Darbo objektas – humanitarinis veikimas Afganistane po 2021 m., ypatingą dėmesį skiriant lyčiai jautriai humanitarinei diplomatijai.

Šio tikslo įgyvendinimui darbe keliama tokie **uždaviniai**:

1. Apibrėžti kompleksinę humanitarinę krizę Afganistane;
2. Suprasti, kaip humanitarizmą supranta ir apibrėžia skirtingi Afganistane veikiantys humanitariniai veikėjai;
3. Identifikavus humanitarizmo koncepcijų įvairovę, atskleisti, kokias lyčiai jautrios humanitarinės diplomatijos strategijas jie taiko, dėmesį kreipiant į veiksmų ir įtraukiamų veikėjų įvairovę;
4. Išgryninti dažniausiai atsikartojančius vidinius ir išorinius normatyvinius konfliktus bei jų sprendimo būdus;
5. Suprasti, kokius reikalingus humanitarinio veikimo ir / ar koncepcijos pokyčius identifikuoja patys humanitarinių normų agentai.

Šių uždavinių įgyvendinimo bus siekiama atliekant kokybinę Afganistano atvejo studiją. Analizė susidės iš dokumentų (humanitarinių organizacijų metinių veiklos ataskaitų), pusiau struktūruotų ekspertinių interviu metu surinktos medžiagos bei antrinių publicistinių ir analitinių šaltinių analizės. Siekiant identifikuoti informantus(-es) bus pasitelkta netikimybinė tikslinė atranka ir „sniego gniūžtės“ metodas.

Darbas yra padalintas į keturis esminius skyrius: Teorinis pagrindas, Metodologija, Tyrimas ir Išvados. Teorinio pagrindo skyriuje bus pristatomos trys skirtingos humanitarizmo koncepcijos, jų kilmė, raida ir esminiai konfliktai. Taip pat dėmesys skiriamas normų kolizijos teorinio rėmo konstravimui. Galiausiai dėmesys skiriamas debatams apie humanitarinę diplomatiją ir lyčiai jautrios humanitarinės diplomatijos apibrėžimui. Metodologijoje detalai paaiškinama tyrimo struktūra ir įgyvendinimo būdai. Tyrimo skyrius susideda iš 5 teminių blokų, pirmiausia apibrėžiant kompleksinę humanitarinę krizę Afganistane, tada analizuojant humanitarizmo raiškų įvairovę, lyčiai jautrios humanitarinės diplomatijos praktikas. Po to dėmesys sutelkiamas į horizontaliųjų ir vertikalųjų normų kolizijų Afganistane navigavimą, o paskutinis skyrius yra skirtas refleksijoms apie humanitarinio veikimo pokyčių poreikį, išryškėjantį tiriant praktinį veikimą šalyje. Išvadose yra pateikiami pagrindiniai teoriniai ir empiriniai apibendrinimai.

1. Teorinis pagrindas

1.1. Humanitariniai principai ir skirtingi humanitarizmai

1859 m. birželį šveicarų verslininkas Henry Dunant keliaudamas per lauką, kuriame ką tik vyko Solferino mūšis, liko šokiruotas, matydamas tūkstančius sužeistų abejose pusėse kariavusių karių. Supratęs, kad negali palikti žmonių mirti, H. Dunant vietinėje bažnyčioje įrengė karo lauko ligoninę ir pasitelkęs savanorių pagalbą gelbėjo nukentėjusiuosius. Būtent šis įvykis padėjo pamatus dabartyje įprastu tapusiam humanitariniam veikimui. 1863 m. kartu su kolegomis, H. Dunant įsteigė Tarptautinį Raudonojo Kryžiaus Komitetą (toliau – ICRC), o po metų atsirado pirmoji Ženevos konvencija, pradėjusi konceptualizuoti tarptautinę humanitarinę teisę²⁰.

Pirmoji Ženevos konvencija, padėjusi pamatus tolimesniam tarptautinės humanitarinės teisės aiškinimui, yra laikoma ir humanitarinių principų konceptualizavimo pradžia²¹. Tačiau esminį darbą apibrėžiant humanitarinius principus ir visą humanitarinį judėjimą taip, kaip jis yra suprantamas šiandien, atliko Jean Pictet. Dirbdamas ICRC jis parašė disertaciją, kurioje analizavo Raudonojo Kryžiaus doktriną. Remiantis šiuo darbu 1965 m., XX Tarptautinėje Raudonojo Kryžiaus konferencijoje fundamentalieji principai buvo oficialiai įtvirtinti Raudonojo Kryžiaus ir Raudonojo Pasmėnulio judėjime (toliau – Judėjime)²².

1979 m. J. Pictet parašė išplėstinius komentarus, padedančius aiškiau konceptualizuoti fundamentaliuosius Judėjimo principus. Esminė jo ištransliuota žinutė yra tai, kad principai nėra vienodai svarbūs – jie turi aiškią hierarchiją. Pasak autoriaus, humaniškumas (saugoti visų žmonių

²⁰ Marina Sharpe, „It’s all relative: the humanitarian principles in historical and legal perspective“, *Humanitarian Law & Policy Blog, ICRC*, 2023 m. kovo 16 d., žiūrėta 2026 m. balandžio 3 d., <https://blogs.icrc.org/law-and-policy/2023/03/16/humanitarian-principles-historical-legal/>.

²¹ *Ibid.*

²² *Ibid.*

sveikatą, gyvybę ir orumą) ir nešališkumas (teikti pagalbą remiantis poreikiu ir neatsižvelgiant į jokiais individualias tapatybines skirtis) yra esminiai Judėjimo siekiniai. Neutralumas (nesirinkti pusių ginkluoto konflikto metu ir nesivelti į religinio, politinio, rasinio ir / ar ideologinio pobūdžio polemiką) bei nepriklausomumas (veikti autonomiškai, atsiskiriant nuo politinių, ekonominių, karinių ar kitų (ne humanitarinių) tikslų) yra svarbiausi įrankiai, padedantys įgyvendinti Judėjimo siekinius. O savanoriškumas, vienumas ir globalumas²³ yra institucinės nuostatos, padedančios struktūrizuoti Judėjimą²⁴.

Būtent humaniškumas, nešališkumas, neutralumas ir nepriklausomumas tapo esmine ne tik Judėjimo, bet ir platesnio humanitarinio veikimo ašimi. 1991 m. ir 2004 m. Jungtinių Tautų (toliau – JTO, UN) Generalinės Asamblėjos paskelbtose rezoliucijose šie principai buvo formaliai įtvirtinti kaip tie, kuriais turi remtis visi humanitariniame lauke veikiantys veikėjai²⁵. Svarbu pabrėžti, kad nors visos humanitarinį veikimą įgyvendinančios organizacijos remiasi tais pačiais principais, tačiau dėl skirtingo veiklos reglamentavimo ir netapačių organizacijų mandatų bei principų interpretacijos, humanitarinis veikimas gali skirtis. O tai sukuria įtampą ir trintį visame sektoriuje²⁶.

Ši įtampa ir trintis pasireiškia lokaliame praktiniame veikime. Nors humanitariniai principai (toliau – principai) formaliai yra įtvirtinti, pripažįstami ir taikomi įvairių humanitarinių veikėjų, praktinis jų įgyvendinimas yra neatsiejamas nuo konkretaus konteksto. Kitaip tariant, skirtinguose kontekstuose principai gali būti suvokiami ir įgyvendinami skirtingai²⁷. Itin dideli iššūkiai, susiję su esminių principų (neutralumo ir nešališkumo) įgyvendinimu susiformuoja tada, kai dėl politinės situacijos prieiga prie itin pažeidžiamų grupių yra sistemingai ribojama²⁸. Tokia situacija šiandien yra aiškiai matoma Afganistane, kur moterų galimybė pilnavertiškai įsitraukti į visuomenės ir šeimos gyvenimą yra nuosekliai apribojama politinę galią valstybėje turinčių *de facto* valdančiųjų.

Šios praktinės problemos, įgaunančios vis didesnę aktualumą kintančių ir išsitiesusių konfliktų fone buvo pradėtos analizuoti dar XX a. 9 deš. Nors iš pirmo žvilgsnio principai atrodo savaime suprantami, tačiau nuo pat pradžių vyko (ir vis dar vyksta) diskusija dėl jų aktualumo, pritaikomumo

²³ Lietuvos Raudonasis Kryžius, „7 principai“, *Lietuvos Raudonasis Kryžius*, žiūrėta 2026 m. balandžio 19 d., <https://redcross.lt/apie-mus/7-principai/>. „Savanoriškumas - būdamas savanorišku pagalbos teikėju, Raudonasis Kryžius neturi siekti materialinės naudos“, „Globalumas - Tarptautinis Raudonojo Kryžiaus judėjimas, kuriame visos draugijos yra lygios ir turi vienodą atsakomybę bei pareigas teikiant pagalbą viena kitai, yra pasaulinio masto organizacija“, „Vienumas - Kiekvienoje šalyje gali būti tik viena Raudonojo Kryžiaus draugija. Ji turi būti atvira visiems ir plėtoti savo humanišką veiklą visoje šalies teritorijoje.“

²⁴ Jean Pictet, *The Fundamental Principles of the Red Cross: Commentary* (Geneva: International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, 1979), 8-9.

²⁵ Heather Rysaback-Smith, „History and Principles of Humanitarian Action“, *Turkish Journal of Emergency Medicine* 15, Suppl. 1, (2016): 5–7, <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC4910138/>.

²⁶ Sharpe, *It's all relative*.

²⁷ Norwegian Refugee Council, „Humanitarian Principles in Practice: Position Paper“, NRC, 2016 m. liepos mėn., žiūrėta 2026 m. balandžio 8 d., <https://www.nrc.no/globalassets/pdf/position-papers/humanitarian-principles-in-practice/2016-humanitarian-principles-in-practice.pdf>.

²⁸ Danish Refugee Council, „Principled Humanitarian Action in Afghanistan: Briefing Note“, DRC, 2023 m. gegužės mėn., žiūrėta 2026 m. balandžio 8 d., https://drc.ngo/media/u1vld5qy/briefing-note-humanitarian-action-in-afghanistan_v52.pdf.

ir paties humanitarizmo apibrėžimo tinkamumo²⁹. Akademiniame diskurse siekiant paaiškinti susidarančias trintis tarp skirtingo humanitarinio veikimo, pirmiausia yra bandoma konceptualizuoti humanitarizmą kaip reiškini. Labiausiai paplitusios „idealiosios“ humanitarizmo koncepcijos yra Klasikinis (arba – Dunantinis) ir Naujasis (arba Teisėmis grįstas, *ang. rights-based*) humanitarizmai.

S. Gordon ir A. Donini apibrėžia Klasikinio humanitarizmo idėją remdamiesi prielaida, kad konfliktai iki Šaltojo karo pabaigos buvo dvišaliai, o pats humanitarinis sektorius – gana nedidelis ir homogeniškas³⁰. Tokiomis sąlygomis principai veikia kaip tiesiogiai taikomos taisyklės, griežtai apsiribojant gyvybės, sveikatos ir orumo saugojimu konfliktuose³¹. Toks humanitarizmas yra grįstas veikimu, orientuotu į bazinių poreikių patenkinimą ir remiasi prielaida, kad konfliktas (ar krizė) gali būti griežtai atriboti nuo taikos arba įprastų gyvenimo sąlygų. T. y., humanitarinį veikimą suvokiant kaip veikimą išskirtinėmis aplinkybėmis³². Šis supratimas humanitarinį veikimą įrėmina kaip trumpalaikes, tarptautine ekspertize grįstas ir tik į bazinių žmonių poreikių patenkinimą nukreiptas humanitarines intervencijas³³. Klasikinėje humanitarizmo sampratoje pagrindiniai veikėjai yra valstybės, kurių teritorijoje yra įgyvendinamos intervencijos ir tarptautinės humanitarinės organizacijos, siekiančios padėti pažeidžiamoms bendruomenėms. Šiame santykiuje pažeidžiamos bendruomenės netenka agentyvumo – yra traktuojamos tik kaip naudos gavėjos ar aukos, neįtraukiant jų resursų ir įgūdžių susidariusioms krizėms spręsti³⁴.

Viena iš esminių sąlygų tokiam veikimui yra neutralumas. Neutralumas, pasak Dunantino požiūrio, būdamas viena esminių humanitarinio veikimo ašių, padeda kurti santykį su valstybėmis, kurių teritorijose vyksta krizės ar nelaimės. Taip sukurama humanitarinė erdvė, kurioje yra užtikrinama prieiga prie visų nukentėjusiųjų³⁵. Tai buvo aiškiai matoma, kai ICRC, griežtai laikydamasis neutralumo, nesiveldamas į jokią politinę ar ideologinę polemiką ir dirbdamas su *de facto* valdžia, nepriklausomai nuo jų teisinio statuso, tapo vienintele humanitarine organizacija, turėjusia prieigą prie nukentėjusiųjų Afganistane ar Serbijoje³⁶. Būtent per teigiamos reputacijos išlaikymą politinę valią prieigą suteikti / apriboti turinčių veikėjų akyse, yra sukurama humanitarinė erdvė, užtikrinanti prieigą prie labiausiai pažeidžiamų žmonių. Tai yra esminis argumentas, kodėl Dunantinis humanitarizmas ilgą laiką buvo dominuojanti humanitarinio veikimo koncepcija.

²⁹ Robert Mardini, „Back to basics: humanitarian principles in contemporary armed conflict“, *Humanitarian Law & Policy Blog, ICRC*, 2022 m. birželio 16 d., žiūrėta 2026 m. balandžio 8 d., <https://blogs.icrc.org/law-and-policy/2022/06/16/back-to-basics-humanitarian-principles/>.

³⁰ Stuart Gordon ir Antonio Donini, „Romancing principles and human rights: Are humanitarian principles salvageable?“, *International Review of the Red Cross* 97, nr. 897/898 (2015): 78–80.

³¹ *Ibid.*

³² Dorothea Hilhorst, „Classical humanitarianism and resilience humanitarianism: making sense of two brands of humanitarian action“, *Journal of International Humanitarian Action* 3:15 (2018), <https://doi.org/10.1186/s41018-018-0043-6>.

³³ *Ibid.*

³⁴ *Ibid.*

³⁵ *Ibid.*

³⁶ Gordon ir Donini, *Romancing principles and human rights*, 99.

Stebint realybę lengva suprasti, kad toks humanitarinio veikimo konceptualizavimas yra sudėtingai įgyvendinamas. Konfliktai tampa vis sudėtingesni, įtraukiantys ne tik valstybes, bet ir nevalstybinius ginkluotus veikėjus ir dažnai yra užsitęsę (angl. *protracted*). Humanitarinis sektorius nebėra homogeniškas – vien Global Database of Humanitarian Organizations šiandien vienija apie 5000 nacionalinių ir tarptautinių nevyriausybių organizacijų, teikiančių humanitarinę pagalbą³⁷. Ir pati humanitarinė erdvė, dėl vis dažniau politiniais arba kariniais motyvais ribojamos prieigos prie pažeidžiamiausių grupių, siaurėja.

Dėl šių priežasčių, siekiant išsaugoti humanitarinę erdvę ir atliepti kintančio pasaulio realybę, buvo sukurta antroji „idealoji“ humanitarizmo koncepcija, dažnai įvardijama Naujuoju (arba Teisėmis grįstu) humanitarizmu. Naujasis humanitarizmas itin aktualizavosi po Šaltojo karo pabaigos, kai tarptautinė erdvė išsiplėtė, konfliktai ir humanitarinės krizės padažnėjo ir tapo kompleksiškesnės, o ribos tarp civilių ir kombatantų pradėjo nykti³⁸.

Naujojo humanitarizmo koncepcijos susiformavimą lėmė visa eilė nesėkmingų klasikinių humanitarinių intervencijų (pvz., Somalyje, Bosnijoje, Siera Leonėje ar Ruandoje), po kurių kritika sektoriui paaštrėjo teigiant, kad klasikinis į gyvybės saugojimą ir kančios mažinimą nukreiptas humanitarizmas yra ne tik nepakankamas, bet ir itin netvarus³⁹. Kuriant naują požiūrį į humanitarinį veikimą buvo laikomasi prielaidų, kad humanitarinis veikimas turi remtis ne tik būtiniosios pagalbos teikimu, bet dėmesį skirti ir žmogaus teisių principų įgyvendinimui ir apsaugai, bendruomenių įgalinimui bei siekiui kurti ilgalaikį stabilumą ir taiką besivystančiame pasaulyje⁴⁰. Tačiau būtent neutralumas, buvęs esminiu Dunantino humanitarizmo ramsčiu, tapo itin problemišku, nes siekiant teikti ne tik būtinąją pagalbą, bet ir užtikrinti žmogaus teisių apsaugą ar plėtoti pozityvios taikos idėjas, neįmanoma neįsitraukiant į politinius ginčus⁴¹.

Pasak Gordon ir Donini, neutralumu grįstas humanitarizmas užtikrina nuoseklesnę prieigą prie labiausiai pažeidžiamų žmonių, o į žmogaus teises orientuotas veikimas sukuria hierarchiją tarp teisių, kurios yra saugomos ir dalis bendruomenių pagalbos tiesiog nesulaukia⁴². Tačiau Naujojo humanitarizmo šalininkai ginčija šį teiginį teigdami, kad stipriai pakitusi tarptautinė erdvė ir konfliktų profilis įpareigoja humanitarinį sektorių keistis ir dalyvauti politinėse diskusijose⁴³. Kitu atveju, aktyviai politizuojama ir militarizuojama humanitarinė erdvė gali visai išnykti. Siekiant išlaikyti

³⁷ Humanitarian Outcomes, „Global Database of Humanitarian Organisations (GDHO)“, *Humanitarian Outcomes*, žiūrėta 2026 m. balandžio 6 d., <https://humanitarianoutcomes.org/projects/gdho>.

³⁸ Daniela Santos Nascimento, „The inclusion of Human Rights in humanitarian assistance. The difficult but necessary way between theory and practice“, *Yearbook on Humanitarian Action and Human Rights* 1 (2004): 46.

³⁹ *Ibid.*

⁴⁰ Hilhorst, *Classical humanitarianism and resilience humanitarianism*.

⁴¹ Fiona Fox, „New Humanitarianism: Does It Provide a Moral Banner for the 21st Century?“, *Disasters* 25, nr. 4 (2001): 275–276, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1467-7717.00182>.

⁴² Gordon ir Donini, *Romancing principles and human rights*, 106–107.

⁴³ Nascimento, *The inclusion of Human Rights*, 48.

neutralumą, organizacijos (pvz., ICRC) nutyli žmogaus teisių pažeidimus, o tai yra ydinga. Naujojo humanitaro mąstytojai prideda, kad humanitarinis veikimas privalo užtikrinti žmogaus teisių apsaugą, net jei tai reiškia pagalbos sustabdymą ar neutralumo nesilaikymą⁴⁴.

XXI a. pirmojoje pusėje humanitariniai veikėjai pasidalino į dvi pagrindines humanitarizmo stovyklas: Klasikinio (ypatingai – ICRC, MSF) ir Naujojo (pvz., Oxfam ar IRC). Ši takoskyra yra aktuali ir šiandien, ypač stebint kompleksines humanitarines krizes kaip, pvz., Afganistane. Šalyje žmogaus, o ypač – moterų, teisių situacija nuolat prastėja, humanitarinė erdvė traukiasi, o humanitariniame sektoriuje dar vis nėra bendro sutarimo, kaip užtikrinti veiklos tęstinumą. Susitarimo nebuvimas taip pat kyla iš humanitarinių principų ir su lytimi susijusių klausimų sąsajos problemiško – vadovaujantis skirtingomis humanitarizmo koncepcijomis, principai yra interpretuojami skirtingai. Ir nors sektorius sutaria, kad įgyvendinant humaniškumo principą afganistanietėms padėti reikia, tačiau bendro konsensuso susijusio su tuo, ar diskusijos apie moterų teises šalyje neprieštarauja nešališkumo bei neutralumo principams – nėra⁴⁵.

Stebint vis dažnėjančias kompleksines humanitarines krizes, kai humanitarinis veikimas yra vis intensyviau veikiamas tiek vietos, tiek tarptautinių politinių įtampų, o finansavimas sektoriui krenta beprecedenčiais mastais⁴⁶, poreikis iš naujo permąstyti humanitarizmą vėl didėja. Idealieji modeliai nebeatitinka realybės, o silpnėjantis humanitarinis sektorius gali lemti dar didesnę silpnų valstybių destabilizavimą ir tarptautinių bei vietinių veikėjų nepasitikėjimo augimą⁴⁷.

Dėl šių priežasčių buvo pradėtas konceptualizuoti naujas veikimo modelis – politiškai atsparus humanitarizmas (toliau – PA humanitarizmas). Jis remiasi prielaida, kad humanitarizmas negali išlikti izoliuotas nuo saugumo architektūros, darančios įtaką pasaulio tvarkai⁴⁸. PA humanitarizmas yra apibrėžiamas pirmiausia, permąstant principus. Autoriai teigia, kad būtent humaniškumo principas, būdamas vieninteliu neginčytinu ir susitarimo nereikalaujančiu principu, turėtų tapti centrine humanitarizmo ašimi⁴⁹. Tiek Klasikinio, tiek Naujojo humanitarizmo koncentravimasis (tiek teigiant, tiek neigiant) į neutralumo ir nešališkumo principus itin komplikuotose aplinkybėse tampa neefektyviu. Šių principų operacionalizavimas reikalauja abipusio, tiek konfliktuojančios, tiek padedančios pusės sutarimo. Tuo tarpu humaniškumas, reikalaujantis apsaugoti žmogaus gyvybę, sveikatą ir orumą, yra dažniau priimamas kaip legitimus reikalavimas, net kai sutarimo nėra ir prieiga yra sąmoningai ribojama. Be to, akcentuojamas ir paties sektoriaus įsitraukimo į politinius procesus permąstymas. PA humanitarizmas siūlo atsisakyti griežtos politinės izoliacijos ir pripažinti, kad

⁴⁴ Fox, *New Humanitarianism*, 278.

⁴⁵ Danish Refugee Council, „Principled Humanitarian Action in Afghanistan: Briefing Note“, *Danish Refugee Council*, 2023 m. gegužės mėn., 5, https://drc.ngo/media/u1vld5qy/briefing-note-humanitarian-action-in-afghanistan_v52.pdf.

⁴⁶ Development Initiatives, *Global Humanitarian Assistance Report 2023* (Bristol: Development Initiatives, 2023), 5, https://alnap.hacdn.io/media/documents/GHA_Chapter_1_1408v1.pdf.

⁴⁷ Thompson, *Politically resilient humanitarianism*, 2.

⁴⁸ *Ibid*, 13.

⁴⁹ *Ibid*, 4.

intervencijos visada vyksta fragmentuotoje, politiškai įtemptoje aplinkoje, kurioje humanitarinė pagalba vis dažniau yra traktuojama kaip politinės galios įrankis, o ne atskira, savaime saugoma veikla⁵⁰.

Atsižvelgiant į praktinį įgyvendinimą, PA humanitarizmo idėja siūlo ne tik atsisakyti izoliacinio mąstymo ir humaniškumo principo centralizavimo, bet taip pat didesnę galią telkti vietinių veikėjų rankose. Teigiama, kad verta atsisakyti „labdaros“ modelio ir pereiti į partnerystės santykį taip įgalinant lokalius humanitarinius veikėjus bei užtikrinant kontekstui jautrų veikimą. Be to, siūloma nuosekliai įgyvendinti ir į humanitarines strategijas integruoti politinę analizę. Tokiu būdu yra geriau suprantamos galimos kliūtys ir ribos principingam veikimui bei numatomi galimi sprendimų būdai iki problemai ištinkant.

PA humanitarizmas gali būti traktuojamas kaip išvestinis ar hibridinis modelis tarp įprastų „idealiųjų“ koncepcijų. Teigiama, kad būtent tokiu būdu yra geriausia užtikrinti efektyvų ir tvarų humanitarinį veikimą itin komplikuotose humanitarinėse krizėse. Tiesa, kadangi šis analitinis žvilgsnis yra visai naujas, sudėtinga nuspėti, kokios galimos kliūtys ir rizikos yra užkoduojamos tokiaime veikime.

Svarbu suprasti, kad skirtingas požiūris į humanitarizmą, nevienodas humanitarinių principų interpretavimas ir humanitarinio veikimo strategijų pasirinkimas – yra sąmoningas skirtingų humanitarinių veikėjų (asmenų ir organizacijų) sprendimas. Siekiant įvertinti, kokį poveikį humanitariniam veikimui Afganistane daro skirtingas humanitarizmo conceptualizavimas, šios teorinės skirtys bus operacionalizuojamos empirinėje tyrimo dalyje. Kiekvienai koncepcijai bus priskiriami raktiniai žodžiai, kurių bus sistemingai ieškoma interviu transkripcijose ir organizacijų veiklos ataskaitose, identifikuojant, kokie humanitarizmo modeliai yra atstovaujami Afganistane.

1.2. Normų kolizija

Stebint aktualėjančią diskusiją tarp skirtingų humanitarizmo sampratų bei įtraukiant su lytimi susijusius klausimus kaip esminę skirtį brėžiančią ašį, kyla klausimas – kas vyksta, kai šios normos susiduria? Viena iš aiškinamąjį potencialą turinčių mąstymo krypčių – yra normų kolizija.

Nors klasikine prasme normų kolizija yra tyrinėjama tarp tarptautinėje teisėje susidarančių teisinių normų trinčių, šiandieniai autoriai, tokie kaip S. Gholiagha, siūlo kitokį žvilgsnį. Jie teigia, kad kolizija gali susiformuoti ne tik tarp griežtai teisinių normų, bet ir apibrėžti kitokius socialinius ar politinius konfliktus. Atsiribojant nuo griežto teisinio vertinimo, kinta ir tyrimo objektas: esmine tyrimo grandimi tampa ne teisiniai tekstai, o patys veikėjai, kurie normas įtvirtina ir įvardina, kad viena (ar daugiau) normų prieštarauja galiojančiam *status quo*⁵¹. Šios įtampos susidaro ne tik dėl

⁵⁰ *Ibid*, 2-6.

⁵¹ Gholiagha, Holzscheiter ir Liese, *Activating norm collisions*, 291–292.

techninių nesutapimų, bet dėl gilesnių priežasčių, susijusių su neišspręstomis diskusijomis dėl sprendimų ar veikimo tikslingumo, legitimumo ar efektyvumo⁵². Ši diskusija atsispindi anksčiau aptartoje įtampoje, susidariusioje tarp skirtingų humanitarinio sektoriaus veikėjų požiūrio į humanitarinių principų interpretavimą ir paties humanitarizmo conceptualizavimą politiškai įtemptų kompleksinių krizių metu. Tokia įtampa lemia netolygų skirtingų humanitarinių normų agentų veikimą ir nesutarimus sektoriaus viduje.

Situacijose, kuriose moterų (ar kitų socialiai ir / ar politiškai jautrių tapatybių žmonių) statusas tampa politinių kovų objektu, humanitariniai veikėjai neišvengiamai susiduria su opiomis normų kolizijomis. Jos kyla tarp pačių humanitarinių principų, ypač – nešališkumo, reikalaujančio padėti toms grupėms, kurioms labiausiai reikia ir neutralumo, draudžiančio veltis į politinę polemiką. Bei tarp tarptautinių socialinių ir teisinių standartų, ribojančių smurtą ir segregaciją bei vietinių socialinių ir politinių normų, kurios įrėmina praktinį humanitarinį veikimą.

Kai pačiame sektoriuje nėra vientiso sutarimo dėl klausimų, susijusių su lytimi integravimo į darbotvarkę, o lauke reikia dirbti su skirtingus požiūrius ir galią turinčiais veikėjais (valstybėmis, tarptautinėmis organizacijomis, vietos bendruomenėmis, donoriais ir nuo krizių nukentėjusiais žmonėmis) – supratimas, kaip kolizijos formuojasi, aktyvuojasi ir yra valdomos⁵³, yra būtinas, sėkmingam analitiniam ir praktiniam vertinimui. Todėl šiame darbe į humanitarinį veikimą bus žvelgiama pasitelkiant naujas normų kolizijų teorijas, leidžiančias sistemingai tirti šiuos procesus.

Žvelgiant į naujas normų kolizijos teorijas, žvilgsnis krypsta į agentyvumą ir prielaidą, kad normos nėra statiškos. Jos kinta, yra aktyvuojamos, aktualizuojamos ir interpretuojamos konkrečių veikėjų (asmenų, organizacijų ar koalicijų), kurie, pasitelkdami diskursyvines praktikas, atskleidžia susidarančias trintis⁵⁴. Tuo pačiu metu struktūriniai veiksniai ir kontekstas (pvz., konflikto pobūdis, tarptautinis dėmesys ir kt.) daro įtaką kolizijos matomumui ir sprendimų būdams⁵⁵.

Esminės tipologinės kolizijų skirtys yra tarp **snaudžiančių** (*angl. dormant*) (tokių, kurios jau yra susiformavusios, dalis veikėjų apie jas komunikuoja, tačiau dar nėra dialogo tarp skirtingų pusių) ir **atvirų** (tokių, kurios jau yra pripažįstamos ir matomos, sukeliančios įtampas ar net konfliktus)⁵⁶ bei **horizontalių** – kylančių tarp vienodo lygio veikėjų / normų, pvz., debatai dėl neutralumo principo tarp humanitarinių organizacijų ir **vertikalių** – kylančių tarp tarptautinių ir vietinių normų, pvz., tarptautinių moterų teisių normų ir vietinių teisinių ribojimų⁵⁷.

⁵² Christian Kreuder-Sonnen ir Michael Zürn, „After fragmentation: Norm collisions, interface conflicts, and conflict management“, *Global Constitutionalism* 9, nr. 2 (2020): 246, <https://doi.org/10.1017/S2045381719000315>.

⁵³ *Ibid*, 251.

⁵⁴ Gholiagha, Holzscheiter ir Liese, *Activating norm collisions*, 294-295.

⁵⁵ Kreuder-Sonnen ir Zürn, *After fragmentation*, 256-257.

⁵⁶ Gholiagha, Holzscheiter, Liese, *Activating norm collisions*, 299.

⁵⁷ *Ibid*, 294.

Normų kolizijos aktyvacija tiesiogiai priklauso nuo sąlygų kaitos (pvz., krizės, režimo pokyčio, tarptautinių nesutarimų ir kt.) ir veikėjų strategijų (pvz., advokacijos, įrėminimo, koalicijų formavimosi ir kt.)⁵⁸. Normų kolizijai iš snaudžiančios pavirtus atvira, ji gali peraugti į sąsają (angl. *interference conflict*) arba teisinius konfliktus⁵⁹.

Analizuodamas sprendimus, Ch. Kreuder-Sonnen pastebi, kad nors kartais veikėjai nesikoooperuoja ir neieško bendrų sprendimų, visgi dažniausiai konflikto pusės yra linkusios ieškoti išeičių. Tai gali būti įgyvendinama susitariant dėl „vidurio kelio“ arba sukuriant „trečiąją“ (ar kompromisinę) normą⁶⁰. Galiausiai, jei pavyksta kooperuotis ir priimti sprendimus, tarptautinio valdymo sistema stiprėja.

Nors šis teorinis žvilgsnis yra nukreiptas į tarptautinių santykių raidą, jis gali būti adaptuojamas įvairioms normatyvinėms sistemoms aiškinti – pvz, skirtingai humanitarizmo raiškai konkrečiame kontekste. Pasitelkiant šį teorinį modelį darbe bus siekiama suprasti kokios normų kolizijos kyla ir kokiais būdais jos yra sprendžiamos skirtingų humanitarinių normų agentų Afganistane po 2021 m.

Tam, kad normų kolizijos ir jų sprendimo būdai būtų identifikuoti, tyrime bus analizuojamas tiek humanitarinio veikimo konceptualizavimas strateginiuose dokumentuose, tiek pačių normų agentų (t. y., individų, įgyvendinančių humanitarizmą) požiūriai ir praktikos. Ypatingas dėmesys bus skiriamas humanitarinei diplomatijai, nes tai yra esminis veiksnys, atspindintis ne tik pasirenkamas taktikas „lauke“, bet ir strategines kryptis bei veikėjų, darančių įtaką normų kolizijų atsiradimui ir sprendimui, įvairovę.

1.3. Diplomacija

1.3.1. Humanitarinė diplomatija

Analizuodamas humanitarinę diplomatiją kaip atskirą fenomeną ir siekdamas apibrėžti pačią sąvoką, Philippe Régnier 2010 – 2011 metais atrado net aštuoniasdešimt devynis skirtingus humanitarinės diplomatijos apibrėžimus⁶¹. Visus juos jungia idėja, kad humanitarinės organizacijos, bendraudamos su valstybiniais ir nevalstybiniais veikėjais, siekia užsitikrinti prieigą prie labiausiai pažeidžiamų asmenų humanitarinių krizių metu, teikti jiems pagalbą, užtikrinti apsaugą, skatinti pagarbą tarptautinei teisei bei normoms ir advokatauti siekiant humanitarinių tikslų⁶². Atkreipiant dėmesį į humanitarinės ir konvencinės diplomatijos panašumus, pastebima, kad veikimo būdai yra vienodi. Tiek valstybės, įgyvendindamos klasikinę diplomatiją, tiek humanitarinės organizacijos renka ir analizuoja informaciją, ieško kompromisų dvišalėse ir daugiašalėse derybose, įgyvendina

⁵⁸ *Ibid*, 302.

⁵⁹ *Ibid*, 300.

⁶⁰ Kreuder-Sonnen, Zürn, *After fragmentation*, 258.

⁶¹ Philippe Régnier, „The emerging concept of humanitarian diplomacy: identification of a community of practice and prospects for international recognition“, *International Review of the Red Cross* 93, Nr. 884 (2011): 1213.

⁶² *Ibid*, 1215.

oficialią ir neformalią diplomatinę praktiką⁶³. Tačiau taip pat jos ir skiriasi. Tradicinė diplomatija remiasi politiniais valstybių siekiais, yra aiškiau apibrėžta teisiškai, diplomatai yra specializuotai rengiami, o nesėkmingos derybos turi potencialo baigtis karinės jėgos panaudojimu. Tuo tarpu humanitarinė diplomatija dažniausiai yra įgyvendinama pačių humanitarinių organizacijų darbuotojų, kurie nėra specifiskai tam parengti, o jų misija niekada nėra politinė. Pagrindinis siekis visada yra prieiga prie nukentėjusių asmenų specifiskai apibrėžtame veikimo lauke bei resursai, humanitarinei pagalbai teikti⁶⁴.

Tiesa, humanitarinė diplomatija (toliau – HD) akademiniame tyrimų lauke neretai yra sutinkama kaip oksimoronas. Diplomacija pati savaime reprezentuoja skirtingų politinių tikslų derinimo būdą ir pragmatišką kompromisų paiešką, o humanitarizmas yra matomas kaip depolitizuota idėjinė veikla, siekianti atstovauti ir atliepti labiausiai pažeidžiamų asmenų poreikius⁶⁵. Tačiau kintant konfliktų profiliui, net itin ryškiai save kaip Klasikinio humanitarizmo agentus ir sergėtojus apibrėžiantys ICRC, institucionalizavo HD. ICRC tai apibrėžė kaip būtinąją veiklą, siekiant įgarsinti nuo konfliktų ir neramumų nukentėjusių žmonių balsą. HD įgyvendinama derantis su tarptautiniais ar vietos veikėjais dėl humanitarinių susitarimų, neutraliai tarpininkaujant tarp skirtingų veikėjų ir padedant įgyvendinti tarptautinės humanitarinės teisės nuostatas⁶⁶. Siekiant steigti savo kaip neutralios organizacijos mandatą, ICRC į HD apibrėžimą įtraukia ir tai, kad taika nėra jų tikslas bei pabrėžia, kad esant poreikiui galima derėtis slapta.

Kitos, labiau nuosaikios ir į Naująjį humanitarizmą linkusios organizacijos, pvz., Tarptautinė Raudonojo Kryžiaus ir Raudonojo Pasmėnulio federacija (toliau – IFRC) HD apibrėžia aptakiau. Esminis dėmesys skiriamas sprendimų priėmėjų ir nuomonės formuotojų įtikinimui visais atvejais veikti atsižvelgiant į pažeidžiamų grupių interesus ir gerbiant principus⁶⁷. Kaip pastebėta anksčiau – būtent tokie HD apibrėžimai, neapibrėžiant griežtų raudonųjų linijų ar konkrečių veikimo mechanizmų, yra labiausiai paplitę visame humanitariniame sektoriuje.

Galiausiai HD yra vienas iš pagrindinių humanitarizmo normų agentų veikimo būdų, siekiant įtvirtinti savo mandatą ir apibrėžti veiklos plotį konfliktų ir krizių sąlygomis. Analizuojant Afganistane taikomas HD praktikas (derybas, viešą ar konfidencialią advokaciją, kompromisus ir kt.), (ne)įtraukiamus veikėjus (valstybes, *de facto* valdančiuosius, bendruomenes, kitas organizacijas ir kt.) ir iš to kylančias humanitarinio veikimo strategijas, tyrime siekiama identifikuoti ne tik įtvirtinamas ar ginčijamas normas, bet ir atsirandančių nesutarimų sprendimų būdus. Visa tai siejant

⁶³ *Ibid*, 1216.

⁶⁴ *Ibid*, 1217.

⁶⁵ Salla Turunen ir Maria Gabrielsen Jumbert, „Humanitarian diplomacy: A new research agenda“, *CMI Brief* 2018:4, *Chr. Michelsen Institute*, žiūrėta 2026 m. balandžio 11 d., <https://www.cmi.no/publications/6536-humanitarian-diplomacy-a-new-research-agenda>.

⁶⁶ Régner, *The emerging concept of humanitarian diplomacy*, 1216.

⁶⁷ International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, „Humanitarian diplomacy policy“, *IFRC*, 2009, žiūrėta 2026 m. balandžio 11 d., https://www.ifrc.org/sites/default/files/Humanitarian-Diplomacy-Policy_EN.pdf.

su skirtingomis humanitarizmo konceptualizavimo kryptimis, tyrimas išryškina kaip skirtingi humanitariniai veikėjai naviguoja normatyvinius konfliktus tarp moterų teisių ribojimų ir principinio veikimo šalyje.

1.3.2. *Lyčiai jautri humanitarinė diplomatija*

Turint galvoje, jog HD apibrėžimai yra gana abstraktūs, šio darbo rėmuose svarbu dėmesį sutelkti į HD supratimą sprendžiant itin jautrias kolizijas. Afganistano atveju – tai su lytimi susiję klausimai, tampantys viena iš aiškiausiai pastebimų humanitarinio sektoriaus veikimo konceptualizavimo problemos ašių.

Kaip pastebi R. Pinnington, nors moterų teisių apsaugos ir užtikrinimo siekiai tiesiogiai nėra traktuojami kaip pusės pasirinkimas, tačiau kontekstuose, kuriuose jie yra politizuoti, tai gali būti suprantama kaip dalyvavimas ideologinėje ir / ar politinėje polemikoje, faktiškai pažeidžiant neutralumo principą⁶⁸. Tuo pačiu metu, siekiant įgyvendinti nešališkumo principą ir teikti pagalbą atsižvelgiant į didžiausius poreikius – lyčių klausimo išvengti nepavyksta. Aplinkoje, kurioje galioja itin ryškios patriarchalinės normos, moterys ir mergaitės dažnu atveju yra labiausiai pažeidžiama visuomenės grupė⁶⁹. Tai sukuria papildomą įtampą, reikalaujančią specifinių sprendimų – rasti būdus, kaip išlaikyti pusiausvyrą tarp vienas kitam prieštaraujančių principų ir pasiekti labiausiai pažeidžiamas asmenų grupes.

Įprastai tyrinėjant HD lyties aspektu, analizės žvilgsnis yra nukreiptas į asmenis, kurie įgyvendina diplomatiją. Pastebima, kad kaip ir tradicinė diplomatija⁷⁰, humanitarinė diplomatija yra itin maskulinizuota. Vyrai yra laikomi tais, kurie geba geriau reprezentuoti, suprasti ir priimti sprendimus, o moterys karjeroje susiduria su dideliais iššūkiais⁷¹. Analizuodama tarptautinės humanitarinės teisės įgyvendinimą, A. Chernova šį fenomeną randa ir ten. Tyrimai rodo, kad tiek pati tarptautinė humanitarinė teisė, tiek jos įgyvendinimas tiesiogiai siejasi su kultūriškai užkoduota patriarchaline sistema, kuri lemia vyrų, kaip veikiančiųjų ir sprendžiančiųjų, o moterų – tik kaip potencialių aukų supratimą⁷².

⁶⁸ Rose Pinnington, *Gender, inclusion and humanitarian principles in conflict contexts* (London: Chatham House, 2023 m. gruodžio 15 d.), 4, <https://doi.org/10.55317/9781784135720>.

⁶⁹ *Ibid*, 9-10.

⁷⁰ Grecia Alessandra Flores Hinostroza, „Gender Mainstreaming in Diplomacy: Pathway to Inclusive and Equitable International Relations“, *SSRN*, 2024 m. spalio 4 d., žiūrėta 2026 m. balandžio 11 d., https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4976795.

⁷¹ *Ibid*, 5-6, 18.

⁷² Anna Chernova, „Queering the humanitarian principles of neutrality and impartiality: Implications for humanitarian action, IHL effectiveness and gender justice“, *International Review of the Red Cross*, 106, nr. 925 (2024): 204–205.

Mažas moterų įsitraukimas yra siejamas su klausimų, susijusių su lytimi, ignoravimu ar išėmimu iš darbotvarkių, pakankamo dėmesio tam neskylimu⁷³. Tokiu būdu apribojant ne tik patį moterų dalyvavimą, bet ir orumo bei saugumo užtikrinimą. Krizės ir ekstremalios situacijos vyrus ir berniukus bei moteris ir mergaites paveikia skirtingai – skiriasi būtinieji poreikiai, dalyvavimas, saugumo ir smurto specifika⁷⁴. Tai tampa itin pastebima sudėtingėjančių konfliktų akivaizdoje, kurie išryškina bendruomenėse iki tol galiojusias socialines normas ir nelygybę⁷⁵. Be to, pažeidžiamumą apribojus tik lyties aspektu ir neatsižvelgiant į platesnį socialinį kontekstą, kitas moterų ir mergaičių tapatybės dalis, pvz., socialinį statusą, religiją, rasę ir kt., kartais lemiančias didesnę pažeidžiamumą lygi nei lytis pati savaime, įgyvendinti nešališkumą tampa sudėtinga. Poreikių vertinimas gali tapti ribotas ir nulemtas iš anksto galiojančių nuostatų⁷⁶.

Su lytimi susiję klausimai humanitariniame veikime yra siejami su sąvoka „*gender mainstreaming*“ (toliau – lyties aspekto integravimas) operatyviniame veikimo lygyje. T. y., įtraukiant įrankius, keičiant procesus ir peržiūrint veikimo strategijas taip, kad būtų atliepiami specifiniai moterų ir mergaičių poreikiai⁷⁷. Tiesa, net šis principas, kuris yra plačiai įtraukiamas į operatyvinio veikimo dokumentus, sulaukia kritikos. Kaip pastebi G. R. Gupta et al., tinkamam lyties aspekto integravimui trūksta ekspertizės, planai nėra grindžiami duomenimis, vartojamos sąvokos yra skirtingai interpretuojamos, specifinių problemų sprendimai (pvz., smurto artimoje aplinkoje mastai) yra vangiai finansuojami, o įgyvendinimas dažniausiai yra siejamas su „varnelių uždėjimu“, o ne realių rezultatų pasiekimu⁷⁸.

Kita problema, susijusi su lyties aspekto integravimu į humanitarinį veikimą yra tiesiogiai siejama su jau anksčiau identifikuotu veiksnio – paties humanitarinio sektoriaus kultūra⁷⁹. Autorės savo tyrime išskiria 3 esmines problemas, susijusias su sektoriaus kultūra, siekiant sėkmingo lyties aspekto integravimo: gelbėtojo mentalitetas ir gajį *mačo* kultūra vyrų dominuojamame lauke, tolerancija smurtui bei trumpalaikio reagavimo specifika⁸⁰. Apibendrinant, visi šie veiksniai sukuria erdvę, kurioje nors yra suprantama, kad su lytimi susiję klausimai daro didelę įtaką sėkmingam humanitariniam veikimui, tačiau jie nėra sprendžiami arba yra sprendžiami vangiai.

⁷³ Nyambura Mundia, „Women in Humanitarian Careers: Opportunities and Challenges in the West African Context. Gender Study & Recommendations“, Austrian Centre for Peace, 2024, 8, https://www.aspr.ac.at/fileadmin/Downloads/Publikationen/Reports/HAWA_Gender_Study_ENG.pdf.

⁷⁴ Geeta Rao Gupta, Caren Grown, Sara Fewer, Reena Gupta ir Sia Nowrojee, „Beyond gender mainstreaming: transforming humanitarian action, organizations and culture“, *Journal of International Humanitarian Action* 8, nr. 1 (2023): 5, <https://jhumanitarianaction.springeropen.com/articles/10.1186/s41018-023-00138-1>.

⁷⁵ Chernova, *Queering the humanitarian principles*, 205.

⁷⁶ *Ibid*, 210.

⁷⁷ Gupta et al., *Beyond gender mainstreaming*, 5–6.

⁷⁸ *Ibid*, 13.

⁷⁹ *Ibid*, 10–12.

⁸⁰ *Ibid*, 10–12.

Svarbu pastebėti, kad nors lyties aspekto integravimui į operatyvinį humanitarinį veikimą tiek akademinėje literatūroje, tiek praktinėse organizacijų gairėse⁸¹ ir tyrimuose⁸² yra skiriamas nemenkas dėmesys, tačiau literatūros, susijusios su HD darbotvarkės formavimu įtraukiant lyties aspektą – rasti nepavyko.

Todėl siekiant suprasti, kaip iš pirmo žvilgsnio vienas kitą neigiantys principai gali būti užtikrinami kontekstuose, kuriuose lytis yra socialiai, kultūriškai ir / ar politiškai jautrus aspektas, būtina tirti ne tik operatyvinį, bet ir strateginį lygmenį. Dėl šios priežasties šiame darbe vartojama sąvoka *lyčiai jautri humanitarinė diplomatija* bus suprantama per HD darbotvarkių sudarymą ir įgyvendinimą, į procesą integruojant su lytimi susijusius klausimus. Tokiu būdu analizės laukas išsiplėčia iki esminių conceptualiųjų debatų ir neapsiriboja tik praktinio veikimo vertinimu.

2. Metodologija

Šiame darbe keliamas tikslas – ištirti, kaip humanitariniai veikėjai Afganistane po 2021 m., pasitelkdami lyčiai jautrią humanitarinę diplomatiją, valdo normų kolizijas tarp humanitarinių principų ir moterų teises ribojančių normų bei kaip šie procesai keičia humanitarinio veikimo logiką. Tikslui pasiekti tyrime yra atliekama kokybinė atvejo studija, tiriant skirtingų humanitarinių veikėjų (organizacijų ir individų) veiklą Afganistane nuo 2021 m. rugpjūčio mėnesio, kai Talibanas įgavo *de facto* kontrolę šalyje.

Afganistano atvejis yra pasirinktas kaip itin reprezentatyvus. Nuo 2021 m. Afganistane vyksta kompleksinė humanitarinė krizė, susidedanti iš gamtos nelaimių, politinio ir ekonominio nestabilumo bei itin griežtų apribojimų moterims. Be to, šalyje veikia labai daug skirtingų humanitarinių veikėjų. Vien ACBAR (vietinė skėtinė organizacija, jungianti humanitarinius veikėjus šalyje) vienija 200 vietinių ir tarptautinių humanitarinių organizacijų⁸³. Šis atvejis atspindi tiek kintančią humanitarinio sektoriaus realybę (darbą kompleksinėse krizėse), tiek poreikį permąstyti humanitarinį veikimą.

Atliekant kokybinę atvejo studiją yra analizuojami trijų rūšių pirminiai ir antriniai šaltiniai: (1) įgyvendinti pusiau struktūruoti ekspertiniai interviu su asmenimis, tiesiogiai dirbančiais (arba dirbusiais) skirtingose humanitarinėse organizacijose, veikiančiose Afganistane po 2021 m. rugpjūčio mėn. (2) analizuotos viešai prieinamos Afganistane veikiančių humanitarinių organizacijų metinės veiklos ataskaitos; (3) pasitelkti antriniai šaltiniai (publicistiniai ir analitiniai tekstai apie situaciją Afganistane).

⁸¹ Inter-Agency Standing Committee (IASC), „Why gender equality is essential to humanitarian action“, *Gender in Humanitarian Action Handbook* (2023), žiūrėta 2026 m. balandžio 12 d., https://www.gihahandbook.org/media/pdf/en_topics/section_a.pdf.

⁸² UN Women East and Southern Africa Regional Office, *Gender Integration in Humanitarian Action: Capacity Assessment Report for East and Southern Africa* (Nairobi: UN Women, 2023).

⁸³ Afghanistan National NGO Coordination Bureau (ACBAR), „ACBAR – About us“, *ACBAR*, žiūrėta 2026 m. balandžio 15 d., <https://www.acbar.org>.

Siekiant identifikuoti informantus(-es) buvo pasitelkta netikimybinė tikslinė atranka ir „sniego gniūžtės“ metodas, užtikrinant, kad visi informantai(-ės) turėtų atitinkamų žinių ir patirties, reikalingos tikslingam tyrimui atlikti⁸⁴. Kiekvienam(-ai) ekspertui(-ei) buvo keliami šie reikalavimai: (1) turėti darbinės patirties humanitarinėje organizacijoje Afganistane po 2021 m. rugpjūčio mėnesio, (2) darbinė rolė turi apimti lyčiai jautrios humanitarinės diplomatijos planavimą ir / ar įgyvendinimą.

„Sniego gniūžtės“ metodas buvo pasirinktas kaip efektyvi technika norint pasiekti sunkiai prieinamas žmonių grupes⁸⁵, šiuo atveju – HD Afganistane planuojančius ir įgyvendinančius asmenis. Pirminiai informantai(-ės) buvo pasiekti(-os) pasitelkiant asmeninius ir profesinius tyrėjos kontaktus, o po kiekvieno pokalbio buvo prašoma nukreipti į asmenis, atitinkančius tyrimo reikalavimus arba galinčius nukreipti į tokius žmones. Turint galvoje temos jautrumą ir humanitarinio sektoriaus (ypač – didelių tarptautinių organizacijų) polinkį į uždarumą, taip buvo siekiama užsitikrinti lengvesnę prieigą prie tiriamosios populiacijos. Esminis šio metodo ribotumas – ribotas reprezentatyvumas, kuris susikuria dėl respondentų polinkio įtraukti savo socialiniame rate esančius asmenis, pasižyminčius panašia patirtimi ir vertybėmis⁸⁶. Ši rizika buvo kontroliuojama diversifikuojant pirminius(-es) informantus(-es) (įtraukiant tiek vietinėse, tiek tarptautinėse organizacijose veikiančius asmenis) bei vengiant nukreipimų į toje pačioje organizacijoje dirbančius(-usius) kolegas(-es). Be to, panaši patirtis (t. y., rolės, tiesiogiai susijusios su HD įgyvendinimu) buvo būtinas reikalavimas.

Galiausiai buvo įgyvendinti 11 ekspertinių interviu su respondentėmis(-ais) iš vietinių ir tarptautinių organizacijų. Atsižvelgiant į informantams(-ėms) kylančią reputacinę ir / ar profesinę riziką dėl temos jautrumo bei siekiant užtikrinti maksimalų atvirumo lygį, visi interviu buvo anonimizuoti. T. y., jokios detalės, susijusios su asmenine informantų(-čių) informacija, darboviete, konkrečia role organizacijoje ar specifinėmis lokacijomis tyrime nėra naudojamos arba naudojamos apibendrintai. Kiekviena(-s) informantas(-ė) pasirašydama(-s) informuoto sutikimo formą nurodė, ar tyrėja turi galimybę įrašyti pokalbį ir naudoti tiksliai citatas – 9 ir 11 informantų(-čių) sutiko, 2 iš 11 – atsisakė ir suteikė leidimą naudoti tik apibendrintas išvalgas.

Tyrime dalyvavo 8 moterys ir 3 vyrai, iš kurių 2 asmenys dirba(-o) vietinėse organizacijose, o 9 – tarptautinėse organizacijose ar JTO agentūrose. Nors vos 2 informantai(-ės) tiesiogiai reprezentavo vietines organizacijas ir tai gali būti traktuojama kaip darbo ribotumas, būtent didžiosios organizacijos, turinčios daug žmogiškųjų ir finansinių resursų, dar vis yra esminiai normų agentai, formuojantys humanitarinio veikimo kryptis ir esminius tikslus. Vietinės organizacijos dažniausiai

⁸⁴ Laerd Dissertation, „Purposive sampling“, *Laerd Dissertation*, žiūrėta 2026 m. balandžio 16 d., <https://dissertation.laerd.com/purposive-sampling.php>.

⁸⁵ Thomas Gregory, „The myth of the civil-military divide in humanitarianism“, *Australian Journal of Business and Rights* 5, nr. 1 (2019): 1–20, <https://ajbr.co.nz/ajbr/ajbr250186.pdf>.

⁸⁶ *Ibid*, 5.

yra pasitelkiamos kaip kultūrinės mediatorės ir strateginių tikslų įgyvendintojos. Todėl nors kituose darbuose būtų prasminga įtraukti didesnį vietinių veikėjų ratą, įgyvendinant šiame darbe išsikeltą tikslą – stiprūs tarptautiniai žaidėjai yra reikšmingesni.

Visi interviu buvo atliekami anglų kalba pagal iš anksto parengtą klausimyną (Priedas Nr. 1.), suskirstytą į 5 tematinius blokus: (1) informanto(-ės) patirtis ir organizacijos, kurioje dirba, kontekstas; (2) humanitarizmo ir principų supratimas; (3) humanitarinės diplomatijos strategijos ir veikėjai; (5) normų kolizijos ir jų sprendimas.

9 ir 11 interviu buvo transkribuoti ir koduoti, pasitelkiant standartizuotą kodavimo schemą (Priedas Nr. 2.), naudojant 5 tematinius blokus: (1) Humanitarizmas ir principai; (2) Humanitarinės diplomatijos praktikos; (3) Normų kolizijos ir dilemos; (4) Normų kolizijų valdymo strategijos; (5) Sektoriaus pokyčiai ir ateities perspektyvos. Kiekvienas teminis blokas kodavimo schemeje turi po 3 kodus, iš viso – 15 kodų. Koduota medžiaga buvo naudojama turinio analizei atlikti ir išvads parengti.

Pasitelkiant tokią pačią kodavimo schemą buvo atliekama 10-ties humanitarinių organizacijų metinių ataskaitų turinio analizė. Iš viso išanalizuotos 28 ataskaitos. Metinės ataskaitos buvo pasirinktos kaip papildoma medžiaga, reikalinga suprasti oficialų ir viešą skirtingų veikėjų humanitarizmo konceptualizavimą. Suprantant, kad Afganistane veikia itin didelis ratas skirtingų humanitarinių veikėjų ir siekiant užtikrinti duomenų įvairovę, organizacijos tyrimui buvo pasirenkamos vadovaujantis šiais kriterijais:

1. Organizacijos mastas (vietinės ir tarptautinės).
2. Organizacijos profilis (didžiosios / senosios, tikėjimu grįstos, į žmogaus teisių gynimą orientuotos, bet save humanitarinėmis vadinančios organizacijos).
3. Platus veiklos mandatas (pagal geografinį padengiamumą ir / arba įgyvendinamų veiklų gausą).
4. Organizacijos, viešai skelbiančios savo metines veiklos ataskaitas.

Galiausiai buvo sudarytas toks baigtinis organizacijų sąrašas:

- Danish Refugee Council (DRC);
- Humanitarian Assistance for the Women and Children of Afghanistan (HAWCA);
- International Committee of the Red Cross (ICRC);
- International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (IFRC);
- International Rescue Committee (IRC);
- Norwegian Refugee Council (NRC);
- Right to Learn Afghanistan (RTL);
- United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA);
- Women for Afghan Women (WAW);

- World Vision Afghanistan (WVA).

Siekiant užtikrinti nuoseklumą ir palyginamumą, buvo koduojamos 3 kiekvienos iš šių organizacijų ataskaitos, atspindinčios esminius lūžius Afganistane: 2021 m., kai Talibanas perėmė šalies kontrolę, 2022 m., kai Talibanas uždraudė moterims dirbti nevyriausybiniuose organizacijose bei 2024 m. – kaip naujausia prieinama metinė ataskaita. Būtent šios (2021 m., 2022 m. ir 2024 m.) ataskaitos buvo analizuotos 8 iš 10 organizacijų. HAWCA buvo analizuota tik 2021 m. ataskaita, nes tolimesnių metų ataskaitos nebuvo prieinamos. Ši organizacija nebuvo atmesta dėl jos išskirtinio profilio – vietinė, itin ilgai veikianti (nuo 1999 m.) ir turinti išskirtinį humanitarinį mandatą darbui su moterimis ir vaikais. Taip pat WAW buvo analizuotos 2001 m. – 2021 m., 2023 m. (įtraukusi ir 2022 m.) ir 2024 m. ataskaitos, kurios apėmė iš anksto numatytus laikotarpius, tačiau formaliai vadinosi kitaip.

Visa organizacijų imtis apėmė tiek JTO, tiek Judėjimo, tiek didžiųjų tarptautinių organizacijų bei stiprių vietinių žaidėjų požiūrius, tokiu būdu suformuojant išsamų humanitarinį žemėlapi atvejo analizei.

3. Tyrimas

3.1. Kompleksinė humanitarinė krizė Afganistane

Pirmoji tyrimo dalis – bendrasis humanitarinės krizės Afganistane apibendrinimas. Šis žingsnis yra būtinas siekiant apibrėžti humanitarinę erdvę, kurioje veikia skirtingos organizacijos ir asmenys, formuojantys ir įgyvendinantys humanitarinius tikslus. Šio tyrimo atspirties taškas yra 2021 m., kai JAV pradėjo traukti savo karius iš Afganistano, o Talibanas perėmė valstybės kontrolę⁸⁷. Kaip jau buvo minėta anksčiau, režimo pokytis lėmė griežtą tarptautinį atsaką, gilėjančią ekonominę krizę ir visuminius ribojimus moterims.

Žvelgiant į subtilias detales, susijusias su mokslo ribojimais, yra pastebima, kad nors moterims draudžiama išvykti studijuoti užsienyje, Talibano lyderių dukros būtent taip tęsia savo mokslus⁸⁸. Įdomu yra ir tai, kad didžioji dalis vietinių Afganistano gyventojų palaiko galimybę mergaitėms tęsti mokslus⁸⁹, tačiau Talibanas, nors buvo fiksuota kalbų, jog suteiks galimybę mokytis, galiausiai nusprendė, kad kyla per daug „techninių kliūčių“, nes švietimo sistema prieštarauja kultūrinėms normoms bei *Sharia* teisei⁹⁰. Rezultate yra stebima, kad apie 2.2 milijono jaunų moterų ir mergaičių šalyje yra atskirtos nuo galimybės mokytis⁹¹. Svarbu suprasti, kad duomenų rinkimas, ypatingai apie

⁸⁷ Council on Foreign Relations, „Timeline: The U.S. War in Afghanistan“, *Council on Foreign Relations*, žiūrėta 2026 m. sausio 4 d., <https://www.cfr.org/timeline/us-war-afghanistan>.

⁸⁸ Qazi Zada ir Qazi Zada, *The Taliban and women's human rights*, 1689–1691.

⁸⁹ UN News, „Afghanistan: Ban on secondary education for girls marks four long years“, *UN News*, žiūrėta 2026 m. sausio 4 d., <https://news.un.org/en/interview/2025/09/1165865>.

⁹⁰ Qazi Zada ir Qazi Zada, *The Taliban and women's human rights*, 1695.

⁹¹ UN News, „Afghanistan: Ban on secondary education for girls marks four long years“.

moteris ir jų situaciją Afganistane, yra apsunkintas nestabilios politinės situacijos ir ribojimų⁹², todėl čia ir toliau pateikiamus statistinius duomenis vertėtų stebėti atsižvelgiant į galimus metodologinius apribojimus.

Tai, kad moterys negali dirbti, apsunkina gyvenimą ne tik pačioms moterims, bet ir namų ūkiams. Stebima, kad vidutiniame namų ūkyje Afganistane yra ženkliai didesnė tikimybė, jog pajamas neš berniukai iki 18 metų nei suaugusios moterys⁹³. Tai lemia didesnę gyvenimo žemiau skurdo ribos tikimybę bei nurodo ne tik moterų teisių suvaržymus, bet ir apsunkintas galimybes berniukams pilnavertiškai įsitraukti į švietimo sistemą. Be to, šalyje fiksuojami dideli finansiniai atotrūkiai tarp vyrų ir moterų uždirbamų pajamų bei galimybės nuspręsti, ką daryti su uždirbtais pinigais – 2024 m. duomenimis tik 6 proc. moterų kaimiškose ir 14 proc. moterų miesto vietovėse galėjo nuspręsti, ką darys su savo uždarbiu, lyginant su 61 proc. vyrų⁹⁴.

Politinis moterų įsitraukimas Afganistane neegzistuoja – nei viena moteris nedalyvauja nei vietos, nei nacionalinio lygmens politiniame valdyme⁹⁵. 2021 m. talibams pradėjus aktyviai skelbti moterų teisių ribojimus lemiančius dekretus kilo taikūs moterų protestai, kurie buvo brutaliai numalšinti grasinant, sulaikant, kankinant ar pradanginant moteris⁹⁶.

Galiausiai moterims Afganistane yra draudžiama judėti be vyro palydos. Joms nėra leidžiama pačioms eiti į jokiais viešąsias erdves (pvz., mokyklas, sporto sales, parkus ir kt.), o pavėžėjai neturi teisės vežti nelydimų moterų toliau nei 72 kilometrus⁹⁷. Tokie draudimai apsunkina moterų galimybę dirbti, įsitraukti į pilietinį ir politinį gyvenimą, kurti nuo šeimos atsietus socialinius ryšius.

Be to, šalyje įvyko ryški sveikatos sektoriaus krizė. Per paskutiniuosius 20 metų valstybės sveikatos apsaugos sektoriaus veikimas buvo susietas su užsienio donorais, kurie 2021 m. antroje pusėje nutraukė vystomojo bendradarbiavimo programas, finansavusias didžiąją dalį sveikatos paslaugų centrų⁹⁸. Šis pokytis, kartu su judumo ir galimybės dirbti apribojimais, lėmė itin didelę žalą moterų ir mergaičių populiacijai – galimybė gauti medicininę pagalbą ir priežiūrą tapo menkai pasiekiamą⁹⁹.

Be bendrųjų ekonominių, socialinių, politinių ir gamtinių iššūkių apžvalgos, dėmesys turi būti nukreiptas ir į pačių humanitarinių veikėjų situacijos Afganistane rėminimą. Nors visos 10 tirtų organizacijų įvardina situaciją Afganistane kaip išsėtusią ir kompleksinę humanitarinę krizę,

⁹² UN Women, *Afghanistan Gender Profile 2024* (Kabul: UN Women, 2024), 10–11, <https://www.unwomen.org/sites/default/files/2024-06/Afghanistan%20Gender%20Profile%202024.pdf>.

⁹³ UN Women, *Gender Index 2024: Afghanistan* (New York: UN Women, 2025), 37.

⁹⁴ *Ibid.*, 28.

⁹⁵ Qazi Zada ir Qazi Zada, *The Taliban and women's human rights*, 1698.

⁹⁶ *Ibid.*

⁹⁷ Qazi Zada ir Qazi Zada, *The Taliban and women's human rights*, 1702.

⁹⁸ Human Rights Watch, „A Disaster for the Foreseeable Future: Afghanistan's Healthcare Crisis“ *Human Rights Watch*, žiūrėta 2026 m. sausio 4 d., <https://www.hrw.org/report/2024/02/12/disaster-foreseeable-future/afghanistans-healthcare-crisis>.

⁹⁹ *Ibid.*

pabrėžiama pandemijos įtaka (2021 m. ataskaitose), gamtinės nelaimės, politinė ir ekonominė izoliacija bei migracija, žodynas kalbant apie žmogaus teisių situaciją (įskaitant moterų padėtį) – išsiskiria. Ypatingas kontrastas yra stebimas tarp ICRC ir DRC bei RTL ir WAW.

ICRC ir DRC visose ataskaitose apibūdindamos situaciją esminį dėmesį teikia prastėjančiai socioekonominėi būklei. ICRC taip pat įtraukia ginkluotų susidūrimų keliamus neramumus ir karo belaisvių situaciją, tačiau nei viena iš jų niekaip neišskiriant moterų teisių pažeidimų. Be to, ICRC ir DRC yra vienintelės organizacijos, kurios Talibaną ataskaitose vadina „Islamiškuoju Afganistano Emyratu“. Tai gali būti siejama su klasikiniu požiūriu į humanitarizmą, kai griežtai laikantis neutralumo principo nėra pabrėžiamos politinės pozicijos, taip siekiant užsitikrinti prieigą prie labiausiai pažeidžiamų visuomenės grupių.

Tuo tarpu WAW ir RTL ataskaitose situacijai apibūdinti yra pasitelkiamas itin emociškai paveikus žodynas, pvz., „dramatiškas humaniško praradimas“¹⁰⁰, „laikrodį pradėjo tikėti atgal“¹⁰¹ ar „gyvenimai, varžomi nepakeliamų teisių pažeidimų“¹⁰². Tiek RTL, tiek WAW kalba apie bendruosius iššūkius, su kuriais susiduria valstybė, bet pagrindinį dėmesį teikia moterų teisių suvaržymams. Dar 2021 m. veiklos ataskaitoje RTL moterų teisių situaciją šalyje apibrėžė kaip lyčių apartheidą, griauinantį demokratinę pilietinę visuomenę¹⁰³. Tai atspindi šalyje susidariusią tendenciją, kuri tiksliai reflektuoja teorijoje išryškėjusią skirtį tarp skirtingo humanitarinio veikimo. Klasikiniai veikėjai (šiuo atveju – ICRC ir DRC) bent jau viešai siekia išlaikyti neutralų toną, o iš pilietinės visuomenės ir žmogaus teisių apsaugos iniciatyvų kylančios organizacijos drąsiau renkasi griežtesnį situacijos apibendrinimą viešojoje komunikacijoje.

Netolygumas tarp to, kaip yra kalbama apie Talibaną atspindėjo ir įgyvendinant interviu. Nors interviu metu nebuvo prašoma apibrėžti situaciją, tačiau gilinantis į kuriamą naratyvą apie vyraujančią politinę galią, skirtys buvo panašios. Absoliuti dauguma informantų(-čių) naudojo žodžius „*valdantieji*“ arba „*de facto valdantieji*“, iš esmės atribojant save nuo politinio situacijos vertinimo ir priimant faktinę realybę, tačiau 1 informantas(-ė) valdančiuosius vadino tik „*Talibanu*“ arba „*teroristine grupe*“ bei moterų teisių situaciją apibrėžė kaip lyčių apartheidą.

Tokie netolygumai, atspindintys skirtingų humanitarinių veikėjų situacijos apibendrinimuose nuosekliai veda prie antrosios tyrimo dalies. Turint omenyje, kad humanitarinis sektorius Afganistane atlieka itin svarbią rolę visuomenės (iš)gyvenime, ryškėjančios skirtys leidžia identifikuoti snaudžiančias normų kolizijas tarp požiūrių į humanitarizmą ir žmogaus teises. Antrojoje tyrimo

¹⁰⁰ Canadian Women for Women in Afghanistan, *Annual Report 2021* (Calgary: Canadian Women for Women in Afghanistan, 2021), 3.

¹⁰¹ *Ibid.*

¹⁰² Women for Afghan Women, *Rising Beyond Crisis: Coming Full Circle. Annual Report 2023* (New York: Women for Afghan Women, 2024), 4.

¹⁰³ Canadian Women for Women in Afghanistan, *Annual Report 2021*, 4.

dalyje bus analizuojamas humanitarizmo supratimas ir stebima, kaip teorinės prielaidos dėl kintančios humanitarizmo koncepcijos atsispindi realybėje.

3.2. Humanitarizmas Afganistane

Atsispiriant nuo bendro situacijos rėminimo ir skirtingo Talibano įvardinimo, toliau bus siekiama tirti, kaip skirtingai Afganistane veikiantys humanitariniai veikėjai apibrėžia pačią humanitarizmo koncepciją. Tam, kad būtų pasiektas šis tikslas, pirmiausia svarbu suprasti, kas Afganistane tai lemia.

Analizuojant humanitarinį veikimą šalyje, buvo pastebėta, kad Afganistane veikia 3 pagrindinės humanitarinių veikėjų grupės: tarptautinės humanitarinės organizacijos, JTO agentūros bei vietinės NVO. Humanitarizmo sampratą dalinai lemia tai, kuriai grupei veikėjas priklauso. Esminė skirtis susiformuoja tarp tarptautinių organizacijų (įskaitant JTO agentūras) ir vietinių veikėjų. Nagrinėjant tarptautinių veikėjų ataskaitas pastebima, kad visos organizacijos veiklos kryptį ir būdus pirmiausia kildina iš humanitarinio mandato. Nors bendroji humanitarinė misija yra nešališkai, neutraliai ir nepriklausomai saugoti žmogaus gyvybę, sveikatą ir orumą konfliktų ir krizių sąlygomis, tačiau plečiantis humanitariniam laukui pamažu susiformavo mandatų įvairovė, kuri yra matoma ir Afganistane.

Tarp 7 analizuotų tarptautinių humanitarinių organizacijų mandatai ir iš jų kylančios veiklos kryptys pasiskirsto taip: ICRC, būdamas Ženevos Konvencijų saugotoju, savo mandatą apibrėžia per pagarbos THT puoselėjimą ir pagalbą žmonėms ginkluotų konfliktų ir kitų smurto aktų akivaizdoje¹⁰⁴. DRC¹⁰⁵ ir NRC¹⁰⁶ savo mandatą tiesiogiai sieja su pagalba migruojantiems (tiek šalies viduje, tiek tarptautiniu lygiu) ir pažeidžiamiems žmonėms, o darbą remia ne tik humanitariniais principais, bet ir žmogaus teisėmis. IRC save apibrėžia ne tik per pagalbą žmonėms, gyvenantiems konfliktų ir krizių sąlygomis, tačiau specifiskai pabrėžia įsitraukimą formuojant humanitarinę politiką visame pasaulyje bei moterų ir mergaičių įgalinimą¹⁰⁷. IFRC ir OCHA, būdamos koordinuojančiais veikėjais, savo mandatus įprasmina per tinklo kūrimą ir stiprinimą. IFRC fokusuojasi į Judėjimo draugijas ir pabrėžia savanoriškumo, bendruomenių įtraukimo, nepriklausomumo ir neutralumo svarbą¹⁰⁸, o OCHA, būdama centrine humanitarinio veikimo koordinavimo platforma visame

¹⁰⁴ International Committee of the Red Cross, „Our mandate and mission“, ICRC, žiūrėta 2026 m. balandžio 19 d., <https://www.icrc.org/en/our-mandate-and-mission>.

¹⁰⁵ Danish Refugee Council, „Mission. Vision. Values.“, DRC, žiūrėta 2026 m. balandžio 19 d., <https://drc.ngo/en/pages/mission-vision-values/>.

¹⁰⁶ Norwegian Refugee Council, „How we work“, NRC, žiūrėta 2026 m. balandžio 19 d., <https://www.nrc.no/who-we-are/mission-statement>.

¹⁰⁷ International Rescue Committee, „What we do“, IRC, žiūrėta 2026 m. balandžio 19 d., <https://www.rescue.org/what-we-do>.

¹⁰⁸ International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, „About IFRC“, IFRC, žiūrėta 2026 m. balandžio 19 d., <https://www.ifrc.org/who-we-are/about-ifrc>.

pasaulyje, savo darbą apibrėžia per duomenų rinkimą, humanitarinių politikų formavimą, kitų veikėjų finansavimą ir advokaciją¹⁰⁹. Galiausiai World Vision savo humanitarinę misiją kreipia į pagalbą labiausiai pažeidžiamiems vaikams ir veiklą grindžia ne tik principais, bet ir krikščioniško tikėjimo dogmomis¹¹⁰. Stebint vien formaliuosius mandatų apibrėžimus galima suprasti, kad humanitarizmas nėra vienalytis. Iš pirmo žvilgsnio ICRC, IFRC ir OCHA labiau linksta link Klasikinio humanitarizmo, o DRC, NRC, IRC ir World Vision – link Naujojo. Be to, kiekviena organizacija turi savo specifinį veikimo lauką.

Antrojoje „stovykloje“ yra vietinės organizacijos, kurių situacija yra painesnė. Visos tirtos organizacijos savo prigimtimi nėra humanitarinės. Jos yra ilgalaikės pilietinės bendruomenės iniciatyvos su skirtingais tikslais. HAWCA – į moterų ir vaikų gerovę bei teises nukreipta organizacija¹¹¹, WAW – moterų ir mergaičių teisių bei lyčių lygybės idėjomis vedinas veikėjas¹¹², o RTL – teisės į mokslą (ypatingai – moterų ir mergaičių) įgyvendinimo iniciatyva¹¹³. Tačiau talibams perėmus šalies kontrolę, o valstybės ekonomikai ir socialinei gerovei staiga pradėjus prastėti, šalia pirminių savo tikslų visos ėmėsi humanitarinės veiklos – teikti būtinąją pagalbą daiktais ir pinigais bei užtikrinti vietinių žmonių apsaugą (*angl. protection*).

Šis fenomenas, kai iki šiol savęs su humanitariniu veikimu niekaip nesiejančios organizacijos po 2021 m. pakeitė savo profilį buvo detaliai paaiškintas viename iš interviu. Informantas(-ė) teigia, kad vietinės organizacijos, norėdamos gauti tarptautinį finansavimą, privalo įtraukti humanitarinius principus į projektines paraiškas, tačiau principų įgyvendinimas „ant žemės“ tampa itin komplikotas, nes Talibanas nesilaiko jokių tarptautinių standartų: „*Žinoma, teikdamos projektines paraiškas, organizacijos vadovaujasi principais. Tačiau tam tikru momentu, kai susiduria su iššūkiais, jos eina į kompromisus. Jos eina į kompromisus su Talibanu. <...> Nemanau, kad tie humanitariniai principai, apie kuriuos kalbame tarptautiniu lygiu, dabartinėje situacijoje Afganistane yra įgyvendinami ar gerbiami*“. Naratyvas, kad principai gali būti įgyvendinami tik tokiu atveju, kai abi pusės (tiek humanitarinis veikėjas, tiek politinių sprendimų priėmėjas) laiko juos vertybe atsispindi 10 iš 11 pokalbių. Lygiai taip pat visi informantai(-ės) pabrėžia, kad dabartinėje situacijoje laikytis principų nėra paprasta, o paklausus, kaip humanitarai tą daro, atsakymai varijavo nuo „žongliruoja“ ir „ieško kompromisų“ iki „kelia ultimatumus“.

¹⁰⁹ United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, „OCHA“, *UNOCHA*, žiūrėta 2026 m. balandžio 19 d., <https://www.unocha.org/ocha>.

¹¹⁰ World Vision International, „Our vision and values“, *World Vision International*, žiūrėta 2026 m. balandžio 19 d., <https://www.wvi.org/about-us/our-vision-and-values>.

¹¹¹ Humanitarian Assistance for the Women and Children of Afghanistan, „Strategies“, *HAWCA*, žiūrėta 2026 m. balandžio 19 d., <https://www.hawca.org/new/index.php/about-us/strategies>.

¹¹² Women for Afghan Women, „About“, *Women for Afghan Women*, žiūrėta 2026 m. balandžio 19 d., <https://womenforafghanwomen.org/about/>.

¹¹³ Right to Learn Afghanistan, „About us“, *Right to Learn Afghanistan*, žiūrėta 2026 m. balandžio 19 d., <https://righttolearn.ca/about-us/>.

Tai išryškina horizontalų, sektoriaus viduje susiformuojantį konfliktą, kai humanitariniai principai Afganistane kartais yra naudojami tik kaip svertas finansavimui gauti. Bei vertikalią priešpriešą tarp vietinių ir tarptautinių normų dėl pagalbos teikimo, ypač, moterims ir mergaitėms. Teorijoje nurodomas sprendimas ieškoti vidurio kelio, pačių normų agentų nėra priimamas vienareikšmiškai. Viena(-s) informantas(-ė) šią problemą apibendrino teigdama(-s), kad ieškant kompromisų gali tekti atsisakyti principų, o tai lems susitaikymą su vietoje galiojančiomis normomis arba poreikį palikti valstybę: „*Nes jei dėl vieno principo einame į kompromisą, po to dėl antro, o paskui dėl trečio... Galiausiai turime arba laikytis vietinių normų, arba pasitraukti*“. Detalesnis žvilgsnis į būdus, kaip šie ir kiti normų konfliktai yra sprendžiami Afganistane bus kreipiamas vėlesnėje tyrimo stadijoje.

Grįžtant prie skirtingų formaliųjų humanitarizmo apibrėžimų yra pastebima, kad vertinant tik viešai pasiekiamą komunikaciją, iš pirmo žvilgsnio organizacijas galima nesudėtingai dėti į idealiuosius Klasikinio ir Naujojo humanitarizmo tipų rėmus. Tačiau detaliau atlikus ataskaitų turinio analizę išryškėja ne tokios vienareikšmės tendencijos. Stebima, kad 100% tirtų organizacijų vienaip ar kitaip įtraukia Klasikinio humanitarizmo bruožus, dažniausiai, reagavimą į susidariusią humanitarinę krizę ir būtiną pagalbą teikimą labiausiai pažeidžiamoms grupėms. Visos tarptautinės organizacijos pilna apimtimi įtraukia ir humanitarinius principus kaip tuos, kuriais yra remiama organizacijos veikla. Tuo tarpu vietinių organizacijų dokumentuose atsispindi nešališkumo, humaniškumo ir nepriklausomumo principai, tačiau neutralumas nėra minimas. Tai gali būti siejama su prieš tai aptartu organizacijų „persikvalifikavimu“ ir tuo, kad vietinės organizacijos atviriau komunikuoja apie žmogaus teisių apsaugą Afganistane.

Fenomenalu, bet net ir paties konservatyviausio Klasikinio humanitarizmo veikėjo (ICRC) viešose ataskaitose galima užčiuopti subtilias užuominas į artėjimą „link centro“ humanitarizmo spektre. 2022 m. ICRC išleido Norvegijos Raudonojo Kryžiaus parengtą ataskaitą apie (seksualinį) smurtą lyties pagrindu, kuria skatino humanitarinius veikėjus įsitraukti į įtraukios ir nediskriminacinės vietinės teisėkūros procesus¹¹⁴. Organizacija tiesiogiai skatino viešą advokaciją žmogaus teisių srityje. Be to, nors nei vienoje ataskaitoje ICRC niekaip neišskyrė moterų teisių situacijos Afganistane, tačiau 2022 m. ir 2024 m. steigė stipendijas moterims gydytojoms. Taip pat 2024 m. nurodė, kad siekia įvairių veikėjų (įskaitant, bet neapsiribojant politinę galią turinčių) pripažinimo neutraliam, nepriklausomam ir nešališkam humanitariniam veikimui ir kvietė įsitraukti į diskusiją apie THT, humanitarinius principus ir tarptautinę žmogaus teisių teisę¹¹⁵.

¹¹⁴ International Committee of the Red Cross, *ICRC Annual Report 2022. Volume II* (Geneva: International Committee of the Red Cross, 2022), 268.

¹¹⁵ International Committee of the Red Cross, *ICRC Annual Report 2024: Activity Report* (Geneva: International Committee of the Red Cross, 2024), 8.

Kitas įdomus fenomenas yra susijęs su tokiomis organizacijomis kaip DRC, NRC ir IFRC, kurios viešajame diskurse save pozicionuoja kaip Klasikinio humanitarizmo veikėjus, aiškiai apibrėždamos neutralumą kaip vieną iš svarbiausių veiklą vedančių principų. Tačiau savo veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose nuosekliai įtraukia platesnį temų spektrą: kalba apie žmogaus teises, migrantų teises, lyčių lygybę ar klimato kaitos keliamus iššūkius, reikalaujančius ilgalaikių intervencijų. Teoriškai nei viena iš tų tik išvardintų temų neturėtų būti įtraukta į Klasikinio humanitarizmo darbotvarkę ir verčiau būtų siejama su Naujuoju humanitarizmu. Šios detalės atspindi snaudžiančių normų konfliktų formavimosi ištakas, kai idealiųjų tipų tiesiog nelieka ir sektoriaus viduje kažkuriuo metu bus nebeišvengiama atvirai permąstyti veiklos konceptualizavimą.

Itin reprezentatyvus pastebėjimas šia tema buvo fiksuotas ir viename interviu, kur informantas(-ė), paklausta(-s) apie tai, kaip jo(-s) organizacija derina humanitarinius principus su žmogaus teisių klausimais, atsakė, kad organizacija savo veiklą grindžia žmogaus teisėmis, tačiau nėra žmogaus teisių aktyvistų organizacija: *„Žmogaus teisės informuoja mūsų veiklą, mes esame teisėmis grįsta organizacija. Tačiau nesame žmogaus teisių aktyvistų organizacija. Ir aš manau, kad tai nepaprastai svarbu“*. Ši kuriama skirtis tarp žmogaus teisių aktyvizmo ir pagarbos žmogaus teisėms skatinimo iškelia papildomų klausimų apie humanitarizmo sampratą ir naratyvų formavimą sektoriaus viduje.

Dar viena ataskaitose stebima tendencija, ypatingai išryškėjanti IFRC ir OCHA dokumentuose, yra atsikartojantis ilgalaikių ir lokalizuotų humanitarinių intervencijų poreikis. Tačiau tai prasilenkia su organizacijų deklaruojamu Klasikinio humanitarizmo identitetu. Šią tendenciją teoriškai geriausiai įtraukia PA humanitarizmas, teigiantis, kad būtent kontekstualizuotas veikimas yra raktas sprendžiant kompleksines problemas. OCHA žengia dar žingsnį toliau iškeldami tikslą investuoti ir palaikyti Afganistane veikiančias moterų vedamas ir moterų teisių klausimus sprendžiančias organizacijas. 2022 m. OCHA net įtraukė moterų organizacijas į Afganistano humanitarinio fondo Valdybą¹¹⁶.

Toks OCHA sprendimas gali būti traktuojamas ir kaip žmogaus teisių aktyvizmo žingsnis, nes, kaip teigia viena(-s) iš informantų(-čių) – moterų įtraukimas į organizacijų valdymo struktūras šalyje yra neleidžiamas, o darbas su moterų vedamomis organizacijomis yra itin sudėtingas. Šiuo žingsniu visą humanitarinį veikimą šalyje koordinuojantis vienetas iš kurio būtų tikimasi principingos humanitarinės laikysenos, itin išplečia pačią humanitarizmo koncepciją ir apsunkinta apibrėžimo uždavinį.

Patys humanitarai(-ės) principų ir iš jų kylančių raudonųjų linijų apibrėžimą laiko svarbiu tam, kad veikimas „lauke“ būtų prasmingas ir įmanomas. Viena(-s) informantas(-ė) aiškiai nurodo, kad principai patys savaime nėra raudonos linijos, tačiau jų apmąstymas ir kontekstualizavimas padeda suprasti, kaip iš organizacijos tikslų ir mandato kylančios užduotys turi būti operacionalizuojamos

¹¹⁶ United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, *Afghanistan Humanitarian Fund Annual Report 2022* (Kabul: OCHA Afghanistan, 2022), 13.

praktiniame darbe: „*Ir vieno dalyko trūksta – būtent tai ir norėjau pasakyti mūsų kolegoms: principai nėra raudonos linijos. Principai yra skirti padėti apibrėžti raudonas linijas atsižvelgiant į kontekstą. Daugelis organizacijų neatlieka šio vertimo ir nevykdo šio mąstymo proceso*“. Šis naratyvas pastebimas ir kituose interviu, ypač kalbant apie HD praktinį įgyvendinimą ir organizacijų laikyseną bei pasirinkimus kompleksinėse situacijose, kai humanitarinių tikslų įgyvendinimas tampa itin politizuota užduotimi.

Aiškiausia skirtis tarp požiūrių į humanitarizmą Afganistane išryškėja kalbant apie moterų ir mergaičių įtraukimą. Vienintelė organizacija savo ataskaitose tiesiogiai nepabrėžianti išskirtinės moterų padėties ir įtraukianti moteris tik kaip vieną iš pažeidžiamų grupių buvo ICRC. Visos kitos organizacijos net formaliuosiuose dokumentuose įtraukia su lytimi susijusią problematiką šalyje. Tiesa, tai yra įgyvendinama skirtingomis priemonėmis. Dauguma tarptautinių organizacijų kalba apie moterų teisę į mokslą, sveikatos apsaugą, išryškina su smurtu lyties pagrindu ir moterų sveikata susijusias problemas – klasikinius humanitarinius uždavinius. OCHA ir vietinės organizacijos (RTL, WAW ir HAWCA) dėmesį atkreipia ir į advokacijos dėl moterų teisių svarbą šalyje, o RTL pasitelkia griežtą lyčių apartheido retoriką. Pašnekovai(-ės), tuo tarpu, su lytimi susijusių klausimų įtraukimą į praktinį humanitarinį veikimą apibrėžia kaip labiau komplikotą.

Pirmoji išryškėjanti pozicija yra tokia, kad lyčių lygybė nėra integrali principų dalis ir siekiant operacionalizuoti bei legitimuoti bet kokią veikimą yra būtina tai įtraukti kaip atskirą veiklos dimensiją: „*Nes tai yra viena iš humanitarinių principų problemų, tiesa? Lyčių lygybės čia iš tikrųjų nėra. Todėl turime pridėti papildomą dimensiją*“. Tačiau tai ne visada yra paprasta ir ne visi to siekia. Kaip pastebi kita(-s) informantas(-ė), plačiąja prasme sektoriuje matoma tendencija, kai koncentruojamasi tik į bazinių paslaugų teikimą, o sudėtingoms temoms nelieka vietos: „*Turiu omenyje, kad didžioji dalis programų yra skirtos bazinėms paslaugoms <...>. Net integracijos lygmenyje smurtas dėl lyties nėra įtrauktas į pagrindinių veiklų sritį. Moterų teisės nėra įtrauktos. Į jas net neatsižvelgiama. O dabar mes atsilieiname 20 metų, nes kaip humanitarinė bendruomenė priimame tokio pobūdžio iššūkį, tačiau kuriame programas aplink jį, o ne dėl jo sprendimo*“. Tokiu būdu normatyvinis konfliktas dėl moterų teisių yra ne sprendžiamas, o apeinamas ir ignoruojamas.

Galiausiai suprantant, kad su moterimis susiję klausimai Afganistane yra nepatogūs ir sudėtingi, vienas asmuo siūlo „vidurio kelią“ suderinant klasikinį principų supratimą su moterų apsauga šalyje per nešališkumo principą. Ji(-s) teigia, kad „*Kartais norime, kad moterys būtų pažeidžiamos. Jei moteris yra labiau pažeidžiama, pirmiausia pasieksime ją*“. Tai dar vienas normų konflikto apėjimo būdas, tik šį kartą – per veikimą.

Apibendrinus aiškiai matyti, kad Afganistane humanitarizmo konceptualizavimas nėra paprasta užduotis ir realybėje jis tampa gana takiu. Tam įtaką daro susiformuojančios skirtingos normų kolizijos. Vien iš paukščio skrydžio žvelgiant į formaliuosius apibrėžimus ir bendruosius

humanitar(i)ų svarstymus matyti, kad normų konfliktai veikia tiek sektoriaus viduje, tiek tarp vietinių ir tarptautinių normų. Be to, dalis konfliktų jau yra įvardijami. Ypatingai aiškiai matomas ir suprantamas yra konfliktas tarp moterų teisių užtikrinimo ir humanitarinio veikimo ribų. Kita dalis – dar snaudžia ir yra pastebima tik itin detaliam tiriant naratyvus, ypač, kai nesutapimai susiformuoja tarp pačių organizacijų formuojamų pozicijų. O kartais normų kolizijos yra (ne)sąmoningai apeinamos per (ne)veikimą.

Siekiant suprasti kokių kitų normų konfliktų ir jų sprendimų būdų nebuvo įmanoma pastebėti žvelgiant tik į bendrąją humanitarizmo koncepciją, kitame žingsnyje dėmesys bus sutelkiamas į konkrečias lyčiai jautrios humanitarinės diplomatijos praktikas Afganistane. Tokiu būdu galima detaliau suprasti, kokią humanitarizmo versiją normų agentai siūlo situacijose, kur su lytimi susiję klausimai yra itin opūs ir centriniai.

3.3. Lyčiai jautri humanitarinė diplomatija Afganistane

Aptarus pirmines normų kolizijas, susijusias su paties humanitarizmo apibrėžimu veikiant ilgalaikeje kompleksinėje humanitarinėje krizėje, kur su lytimi susiję klausimai ne tik apsunkina veikimą, bet ir fragmentuoja patį sektorių, šiame poskyryje dėmesys nukreipiamas į konkrečias HD praktikas. Taip galima identifikuoti subtilesnius normų konfliktus ir suprasti, kokią įtaką jie turi humanitariniam veikimui. Poskyryje siekiama parodyti veikėjų lauką, su kuriais humanitarai derasi dėl moterų ir mergaičių prieigos prie pagalbos bei kokias HD taktikas ir strategijas taiko. Tikslingam HD strategijų supratimui, pirmiausia apibrėžiamas diplomatinis laukas. Aiškinama, su kokias veikėjais ir dėl kokių priežasčių yra einama į kontaktą.

Nagrinėjant HD erdvę Afganistane pirmiausia pastebima, kad HD yra įgyvendinama itin plačiu mastu. Žvelgiant į ataskaitas yra matoma, kad strategijos nėra vienalytės – organizacijos eina į dialogą tiek su konvenciniais diplomatiniais veikėjais (valstybėmis, *de facto* valdančiaisiais, viršvalstybinėmis organizacijomis), tiek su socialiniais partneriais (vietinėmis NVO, religiniais lyderiais, žiniasklaida). Be to, HD yra įgyvendinama dviem esminėmis kryptimis: tarptautiniu lygiu, siekiant užtikrinti stabilų finansavimą ir išlaikyti tarptautinį dėmesį bei valstybės lygiu, siekiant gauti arba neprarasti fizinės prieigos prie labiausiai pažeidžiamų žmonių.

Analizuojant tarptautinį HD lygmenį, atsispindi tendencija, kad diplomatiniai kanalai priklauso nuo organizacijos reputacijos. Senieji ir stiprieji žaidėjai įsitraukia į aukštesnio lygio diplomatinis formatus, o tuo tarpu mažosios, ypač – vietinės organizacijos, yra linkusios pasitelkti viešą advokaciją, siekdamas užsitikrinti „vietą prie stalo“.

Apžvelgiant aukščiausio lygio diplomatinės platformas, dėmesys nukrypsta į daugiavalstybinius formatus. ICRC 2021 m.¹¹⁷ ir IFRC 2024 m.¹¹⁸ JTO Generalinės Asamblėjos lygiu įsitraukė į globalių politinių sprendimų dėl humanitarinės veiklos ir veikėjų apsaugos priėmimą. NRC ir IRC 2021 m. aktyviai įsitraukė į advokaciją JTO Saugumo Taryboje, užtikrinant humanitarinės veiklos Afganistane tęstinumą sankcijų prieš terorizmą sąlygomis¹¹⁹. 2022 m. Europos Komisijai įšaldžius finansavimą Afganistanui, IRC buvo vienas iš esminių humanitarinių veikėjų, kuris derėjosi dėl pinigų srautų tęstinumo užtikrinimo¹²⁰. Be to, visos tarptautinės organizacijos yra įsitraukusios į *Grand Bargain* procesą, skirtą nuoseklioms deryboms tarp didžiųjų donorų ir humanitarinių organizacijų dėl tvaraus finansavimo sektoriui¹²¹.

Be plačių tarptautinių formatų, humanitarinės organizacijos taip pat įsitraukia į dvišales derybas su konkrečiomis valstybėmis tiek dėl finansavimo tęstinumo, tiek dėl įsitraukimo į advokaciją, reikalingą humanitarinės veiklos tęstinumui užtikrinti. Be NRC, IRC ir IFRC šioje vietoje labai aktyvūs yra World Vision. Jų Afganistano misijos vadovė 2022 m. apkeliavo JK, Vokietiją, Nyderlandus, Belgiją, Taivaną ir Pietų Korėją siekdama užtikrinti geresnį finansavimą misijai bei paskatinti valstybes užsiimti aiškia pozicija dėl mergaičių teisės į mokslą Afganistane¹²². Dvišaliuose formatuose išryškėja ir vietinių organizacijų svarba. RTL, veikdama ne tik Afganistano viduje, bet ir Kanadoje, nuosekliai advokatavo dėl lyčių apartheido pripažinimo nusikaltimu žmogiškumui¹²³. Tai dar kartą įtvirtina didelę fragmentaciją tarp vietinių ir tarptautinių organizacijų požiūrių į žmogaus teisių apsaugą ir humanitarizmo ribas.

Be to, organizacijos sistemingai vystė bendradarbiavimą JTO formatuose. Ypatingas vaidmuo atitenka OCHA, kuri prisideda prie nuoseklesnio humanitarinės veiklos finansavimo ir sujungia skirtingus veikėjus tematinuose klasteriuose. Humanitariniai klasteriai yra esminis bendradarbiavimo formatas krizės lygiu, sujungiantis visus vietoje veikiančius veikėjus ir įgalinantis dalinimąsi patirtimi, resursais bei HD veiksmų derinimą. Be OCHA Afganistane taip pat veikia ir ACBAR (*Agency Coordinating Body for Afghan Relief and Development*), kuris sujungia ne tik didžiuosius žaidėjus, bet ir mažas vietines organizacijas, siekiant tų pačių tikslų kaip ir OCHA klasteriai. Tokio pobūdžio humanitarinis bendradarbiavimas teoriškai turėtų užtikrinti didesnę geografinę ir tematinę humanitarinės pagalbos padengiamumą bei padėti formuoti stipresnes

¹¹⁷ International Committee of the Red Cross, *Annual Report 2021. Volume II* (Geneva: International Committee of the Red Cross, 2022), 298.

¹¹⁸ International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, *Annual Report 2024* (Geneva: International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, 2025), 184.

¹¹⁹ Norwegian Refugee Council, *Annual Report from the Board 2021* (Oslo: Norwegian Refugee Council, 2022), 12.

¹²⁰ International Rescue Committee, *Annual Report 2022* (New York: International Rescue Committee, 2022), 7.

¹²¹ Norwegian Refugee Council, *Annual Report from the Board 2022* (Oslo: Norwegian Refugee Council, 2023), 15.

¹²² World Vision Afghanistan, *Impact Report 2022: Persevering for Change* (Herat: World Vision Afghanistan, 2022), 3.

¹²³ Right to Learn Afghanistan, *Annual Report 2024* (Calgary: Right to Learn Afghanistan, 2024), 38.

kolektyvines diplomatinės pozicijas išorėje. Tačiau kaip pastebėta anksčiau, humanitarizmo koncepcijų įvairovė gali lemti itin dideles HD krypčių skirtis.

Kone įdomiausia tarptautinio lygmens HD dalis niekaip neatsispindinti ataskaitose yra organizacijų ryšys su donoriais. Po Talibano valdžios perėmimo Afganistane humanitarinis sektorius susidūrė su dideliais iššūkiais dėl finansavimo. Kaip dalinosi viena(-s) informantas(-ė): „*Taip pat buvo nepaprastai svarbu užmegzti pasitikėjimą su donoriais ir vyriausybėmis, nes, kaip jau minėjau anksčiau, kai kurie iš jų buvo pasirengę visiškai pasitraukti. Ir mes tikrai stengėmės, kad jie toliau įsitrauktų.*“ Įdomus fenomenas pastebėtas to(-s) paties(-čios) pašnekovo(-ės) yra tai, kad donorai teigė, jog pasitraukia, nes „*jiems rūpi moterų teisės*“. Šis argumentas humanitar(i)ų buvo išnaudotas veidrodiniu principu teigiant, kad jei moterų teisės iš tiesų rūpi – veikla nutrūkti negali, taip tiesiogiai prisirišant prie humaniškumo principo įgyvendinimo.

Be to, donorai Afganistane tapo ir raudonųjų linijų braižytojais bei principingo veikimo palaikytojais. Didžiojoje dalyje interviu informantai(-ės) pastebėjo, kad Europos ir JAV donorai savo finansavimo reikalavimais, į kuriuos sistemingai įtraukdavo moterų dalyvavimą, padėjo susikurti svertus tiek derantis dėl prieigos su vietine valdžia, tiek pabrėžiant šio aspekto svarbą vietiniams partneriams.

Be tarptautinių ir dvišalių formatų HD Afganistane yra įgyvendinama ir vietos lygmeniu, derantis dėl prieigos prie labiausiai pažeidžiamų visuomenės grupių šalyje. Tačiau analizuojant veiklos ataskaitas ši dalis yra aprašoma gana vangiai. Vienintelė organizacija, tiesiogiai įvardijanti, kad tęsia, kuria ir palaiko dialogą su Talibanu tiek centru, tiek provincijų lygiais yra ICRC¹²⁴. Organizacija pabrėžia, kad dialogas yra būtinas, siekiant išlaikyti tęstinį neutralų, nešališką ir nepriklausomą humanitarinį veikimą. Visose kitose ataskaitose dialogas su *de facto* valdančiaisiais yra paliekamas tik kaip numanomas procesas, naudojant aptakas formuluotes, pvz.: „*advokacija vyksta vietiniu, regioniniu ir globaliu lygiu*“¹²⁵. Ši viešojoje komunikacijoje fiksuojama tyla atspindi sektoriaus jautrumą ir vieningos pozicijos dėl HD įgyvendinimo su nevalstybinėmis ginkluotomis grupuotėmis neturėjimą. Dialogas su Talibanu tampa problemišku dėl tokio tarptautinio požiūrio ir iš to kylančios rizikos organizacijų reputacijai. Šis kontakto nutylėjimas gali būti traktuojamas ir kaip fragmentuoto požiūrio į neutralumo principą įrodymas.

Tuo tarpu kalbinti(-os) humanitarai(-ės) ženkliai išsamiau nušviečia HD įgyvendinimą vietos lygiu. 10 iš 11 humanitarų(-ių) patvirtino, kad dialogas su *de facto* valdančiaisiais vyksta ir yra neišvengiamas, tačiau dažnai yra įgyvendinamas už uždarytų durų. Pokalbiuose atsikartojo naratyvas, kad polinkis vengti viešos komunikacijos apie HD su *de facto* valdančiaisiais atsiranda ir dėl nenoro būti matomais kaip legitimuojančiais talibus. Ši įtampa itin pasireiškia kuriant ryšį su donoriais, kai

¹²⁴ International Committee of the Red Cross, *Annual Report 2021. Volume II*, 298.

¹²⁵ Norwegian Refugee Council, *Annual Report from the Board 2021*, 3.

humanitarai(-ės) sulaukia pastabų, kad finansinė parama neįmanoma, kol yra bendraujama su Talibanu. Viena(-s) iš informantų(-čių) šią nuoskaudą apibūdino taip: „*Vienas iš mūsų pagrindinių prašymų buvo, kad donoriai ir valstybės iš tikrųjų atvyktų ir suprastų, kur mes veikiamo. Mes neprašome jų pripažinti Talibano, įsitraukimas nereikia pripažinimo, ir įsitraukimui pripažinimo net nereikia*“. Tokiu būdu yra pabrėžiama skirtis tarp neutralaus bendradarbiavimo pripažįstant faktinę realybę ir humanitarinės veiklos traktavimo kaip politinės galios įrankio. Būtent dėl tokio pobūdžio trinių dažnėjimo ir jų keliamų iššūkių humanitarinės veiklos tęstinumo užtikrinimui, PA humanitarizmas skatina neatmesti politiškumo.

Kitas nuolat atsikartojęs naratyvas buvo pasitikėjimu grįsto ryšio su vietine valdžia mezgimas. Tam, kad pasitikėjimas galėtų egzistuoti, viešos pozicijos dažnai yra tiesiog nepriimtinos. Šį fenomeną puikiai apibrėžė viena(-s) informantas(-ė): „*Kiekviena visuomenė nori išlaikyti savo veidą, o ypatingai – valdantieji. Taigi kol kai kurie dalykai yra nutylimi, atsiranda daugiau judesio laisvės*“. Tokie sprendimai platesnio tarptautinių veikėjų rato yra traktuojami kontraversiškai, tačiau Afganistane jie yra neišvengiami. Toks pragmatiškas veikimas pabrėžia skirtį tarp donorų steigiamų ir palaikomų tarptautinių normų ir realios situacijos „ant žemės“.

Be to, kad organizacijos viešai nėra linkusios komunikuoti apie HD su Talibanu, kitas situaciją apsunkinantis veiksnys yra paties Talibano struktūra. Talibaną įprasta matyti kaip centralizuotą vieningą struktūrą, tačiau kaip pastebi pašnekovai(-ės) – tai yra mitas. Daugumoje interviu atsispindi Talibano fragmentiškumas, kuris sąlygoja poreikį megzti ryšius itin skirtingais lygmenimis. Dažnu atveju sprendimai yra priimami derantis su vietiniais vadais gyvenvietės lygiu ar taikant radikaliai skirtingas diplomatijos strategijas skirtingose provincijose. Be to, kaip pastebi viena(-s) pašnekovas(-ė): „*Trečiasis iššūkis yra rotacija. Tu sukuri ryšį su vienu asmeniu, jis supranta, suteikia tau leidimus, supranta, ką tu darai ir panašiai. Ir tada jį perkelia. Jie labai stipriai rotuoja*“.

Analizuojant humanitar(i)ų diplomatinės pastangas skirtingais lygmenimis valstybėje, pačiame viršuje yra Kabulo (arba – vyriausybės) lygmuo. Kabulo lygmeniu yra priimami esminiai sprendimai (arba – dekretai), dažnu atveju apsunkinantys humanitar(i)ų darbą. Skirtingi humanitariniai veikėjai palaiko ryšį su skirtingomis ministerijomis pagal savo veiklos profilį, pvz., tie, kas dirba su migracija, mezga ryšius su Užsienio reikalų ar Pabėgėlių ir repatriacijos ministerijomis. Be to, visas nevyriausybinis organizacijų darbas yra kuruojamas Ekonomikos ministerijos. Kaip pastebi informantai(-ės) – ministerijose priimami sprendimai ne visada nusikaskaduoja į provincijų lygį, todėl provincijose esantys departamentai tampa sprendimus lemiančia ašimi. Be to, kaip teigia viena(-s) pašnekovas(-ė): „*Ministerijose Kabule gali dirbti sąmoningi ir sukalbami žmonės, tačiau kai nueini į Kandaharą, ten žaidžiamas kitoks žaidimas. Ministerijų sprendimai nukeliauja iki Kandaharo ir ten veikiantys valdantieji priima visai kitokius sprendimus*“. Skirtis tarp Kandaharo (Talibano režimo centro) ir Kabulo yra pastebima ir kitame interviu, kuriame pašnekovas(-ė) nurodo, kad ministerijose

Kabule apie 70% – 80% darbuotojų yra ilgamečiai valstybės tarnautojai, dirbę ir prie buvusios vyriausybės, todėl dažnu atveju yra liberalesni ir sukalbamesni. Šie net paties Talibano viduje atsispindintys konfliktai HD procesą dar labiau skaldo ir apsunkina. Principų interpretavimas ir griežtų raudonų linijų braižymas tampa itin komplikuoatas dėl nuolatinės lankstumo būtinybės, o vieningas ir koordinuotas veikimas visos šalies lygiu – neįmanomas.

Suprantant itin komplikuoatą vidinę valstybės valdymo struktūrą bei infrastruktūros problemas, lemiančias apsunkintą susisiekimą, humanitarai(-ės) dažniausiai renkasi spręsti klausimus lokaliu lygiu. Būtent lokalaus lygio veikėjai (pvz., bendruomenės ar religiniai lyderiai, provincijų gubernatoriai) Afganistane yra svarbiausi HD partneriai. Kaip pasakoja viena(-s) informantas(-ė): „*Jeigu Herate veikia liberalesnis gubernatorius arba turime gerus ryšius Bamiyano provincijoje – daug dalykų gali veikti*“. Kita(-s) informantas(-ė) taip pat pastebi, kad su žemesnio lygmens lyderiais yra lengviau derėtis dėl jautrių (pvz., su moterų prieiga susijusių) klausimų, nes „*didelė dalis vietinių lyderių yra iš tos pačios bendruomenės. Jie žino, kaip žmonės kenčia. Ir dėl to jie yra lankstesni, net jei susitarimai prieštarauja jų principams*“. Ši strategija gali būti traktuojama kaip kontekstualizuoto PA humanitarizmo pavyzdys, bet tuo pačiu savyje talpina riziką rinktis tik lengvesnius kelius taip nepasiekiant labiausiai pažeidžiamų moterų, gyvenančių konservatyviausiose Afganistano dalyse.

Aptariant skirtingus lygmenis ir veikėjus, su kuriais yra įgyvendinama HD, išryškėja viena svarbi detalė – skirtinguose formatuose yra keliami itin skirtingi diplomatiniai tikslai. Kaip pastebėta, veiklos ataskaitose atsispindi du esminiai tikslai, keliami tarptautiniuose formatuose: užtikrinti nenutrūkstamą finansavimą veikimui Afganistane bei skatinti valstybes nepamesti dėmesio humanitarinės prieigos užtikrinimui šalyje. Tuo tarpu valstybės lygiu įgyvendinama humanitarinė diplomatija yra centruojama ties prieigos prie humanitarinės pagalbos moterims ir mergaitėms užtikrinimo bei moterų galimybės dirbti humanitariniame lauke. Tai pabrėžia jau anksčiau aptartus normų konfliktus tarp neutralaus humanitarinio veikimo ir moterų klausimų bei tarptautinių ir vietinių socialinių normų. Gilinantis į HD strategijas, kurias įvardina skirtingi humanitarai(-ės), ši skirtis pasidaro itin ryški. Dėl šios priežasties toliau bus gilinamasi į HD strategijas ir taktikas per kurias atsiskleidžia kaip humanitariniai veikėjai sprendžia šias ir kitas normų kolizijas tarp humanitarinių principų, tarptautinių standartų ir Talibano dekretų.

Vienas iš svarbiausių sprendimo būdų – tinkamo sprendimų priėmėjų lygmens pasirinkimas. Be to, kad valstybės galios struktūrose humanitarai(-ės) siekia kuo labiau lokalizuoti veikimą, informantai(-ės) atskleidžia ir kitą strategiją vietiniams tikslams pasiekti – kalbą ir naratyvų formavimą. Kalba yra naudojama keliais skirtingais būdais. Pirmiausia, derybose su autoritetais yra pasitelkiamas jiems priimtinas situacijos rėminimas, naudojant įvairias lingvistines adaptacijas. Viena(-s) informantas(-ė) tai apibrėžia taip: „*kalba, vartojama lokaliu lygiu, provincijų lygiu, yra koreguojama. Koreguojama tam, kad būtų išvengta bet kokio atmetimo*“. Tokių „korekcijų“

pavyzdžių atrandama 7 interviu, o pavyzdžiai yra labai įvairūs: „moterų apsauga“ yra keičiama į „šeimos apsaugą“ ar „socialinę įtrauktį“, „lytis“ (*angl. gender*) yra keičiama į tiesiog „vyrai, moterys, mergaitės ir berniukai“ arba „visi“, vietoje „moterys“ yra vartojamas žodis „šeima“.

Lygiai tokiu pačiu principu yra siekiama vengti tarptautinės teisės kalbos. Kaip teigia viena(-s) pašnekovas(-ė): *„Jei pradėsi diskusiją nuo jų tarptautinių įsipareigojimų, jie sakys ne. Mojuoti Pabėgėlių konvencija ar kitais dokumentais – nėra geras sprendimas. Todėl siekiame viską grąžinti iki pačių pagrindų. Būti tiek praktišku kiek įmanoma – yra geriausias būdas judėti į priekį“*. Atsisakant tarptautinių dokumentų ir žodyno, įprasto tarptautiniuose formatuose, vietos lygiu yra pasitelkiamos itin primityvios formuluotės deryboms, pvz., *„jei moteris negalės dirbti ligoninėje, kas gydys tavo žmoną?“*.

Naratyvas apie praktiškus ir pragmatiškus sprendimus kartojasi daugelyje pokalbių. Viename interviu buvo papasakota istorija apie tai, kaip infrastruktūros klausimai tampa svertu derybose dėl pagalbos moterims. Pašnekovas(-ė) dalinosi, kad Talibanui yra labai svarbi infrastruktūra, todėl kartais, norint pasiekti savo tikslų, yra pasitelkiama mainų strategija. Pavyzdžiui, yra sutariama pastatyti mokyklą ar polikliniką, bet mainais – joje atidaryti klasę tik mergaitėms arba įdarbinti bent kelias gydytojas moteris. Nors tokie sprendimai yra itin brangūs ir gana netvarūs, kaip teigia pašnekovas(-ė) *„kartais kito kelio nėra“*.

Kita strategija yra įtraukti su moterimi susijusius klausimus ir pagalbą joms į humanitarinę darbotvarkę per būtinąsias paslaugas. 7 iš 11 informantų(-čių) dalinosi patirtimis, kai smurto lyties pagrindu darbotvarkė ar moterų apsauga yra integruojama į humanitariniam veikimui įprastus sektorius, pvz., prieigą prie maisto, sanitariją, sveikatos sektorių ir kt. Nors sektoriuje tai dažniausiai yra vadinama lyties aspekto integravimu, Afganistane tai veikia ir kaip HD praktika, nes be to, kad yra siekiama užtikrinti bent minimalų paslaugų moterims prieinamumą, šiuo būdu yra surenkami duomenys, po to pasitelkiami derybose su Talibanu.

Duomenimis grįsta advokacija, pasak humanitar(i)ų yra pasitelkiama tiek vietos, tiek tarptautiniu lygiu. *„Tikslas yra užtikrinti, kad tarptautinė bendruomenė nepamirštų Afganistano moterų. Ir to yra siekiama renkant įrodymus bei dokumentuojant istorijas“* – taip viename interviu apibrėžiamas poreikis rinkti duomenis, o kitame pridedama, kad *„dirbant su donoriais įrodymais grįsta advokacija ir įrodymais grįsta analizė veikia geriausiai“*. Lygiai taip pat duomenimis grįsta advokacija yra naudojama ir derantis su talibais dėl moterų prieigos. Viename interviu informantas(-ė) pasakojo, kaip jo(-s) organizacija 2022 m. įgyvendino tyrimą Afganistano sveikatos apsaugos sektoriuje ir pastebėjo, kad mažesnis moterų įtraukimas į darbą jame lemia didėjančius ligų protrūkius ir mirtis. Parengta ataskaita buvo naudojama kaip svertas konfidencialiose derybose, siekiant grąžinti moteris į darbo rinką. Įdomu, kad nors tyrimas buvo moksliskai pagrįstas, tačiau diplomatai(-ės) išnaudojo ir primityvius argumentus, pvz., *„jei mirs moteris, didelis šansas, kad ji mirs nešiodama*

vaiką savo kūne. Ir yra 50% tikimybė, kad tas vaikas yra berniukas“. Visi šie pavyzdžiai demonstruoja kaip tarptautinės socialinės normos yra kontekstualizuojamos. Nors ši primityvus ir pragmatiško įrėminimo strategija gali kelti klausimų dėl humanitarizmo principingumo, trumpuoju laikotarpiu ji leidžia pasiekti rezultatą. Taip yra pagrindžiamas PA humanitarizmo posūkis nuo deklaratyvaus link pragmatiško ir lokalizuoto humanitarinio veikimo, kuris trumpalaikėje perspektyvoje yra veiksmingas.

Vienas iš esminių lūžių šalyje buvo 2022 m. išleistas dekretas, draudžiantis moterims dirbti, o tuo pačiu – gauti paslaugas. Tai tapo ir esminiu HD uždaviniu Afganistane – rasti būdus užtikrinti, kad humanitarinės paslaugos nesustotų. Atliekant analizę buvo pastebėtas įdomus fenomenas – nors dalis pašnekov(i)ų dalinosi, kad jų organizacija laikinai sustabdė savo veiklą, galiausiai buvo rasti būdai ir humanitarinių paslaugų teikimas šalyje nenutrūko. Analizuojant skirtingas organizacijų pasirinktas strategijas, buvo pastebėtos kelios tendencijos. Pirmiausia, visi(-os) 11 informantų(-čių) teigė, kad tikslas buvo rasti sprendimus, kaip pasiekti moteris. Net sprendimas stabdyti savo veiklą buvo pasitelktas kaip ultimatumas teigiant, kad „*arba mes įgyvendinam visas savo veiklas taip, kad galėtume pasiekti moteris, arba mes keliaujame kitur*“. Tokia strategija, informanto(-tės) teigimu, galėjo būti veiksminga tik todėl, kad talibai supranta, kiek daug valstybėje priklauso nuo humanitarinio sektoriaus ir tik tol, kol visa organizacija priima šį sprendimą vieningai. Dar geriau – jei tokį sprendimą priima organizacijų grupė, taip sukeliant trumpalaikį šoką šalyje. Tiesa, kaip dalinosi kita(-s) pašnekovas(-ė): „*Nuoširdžiai, tai buvo labai sudėtinga, nes, kaip žinai, mes turime humanitarinį naratyvą. Taigi, jei mes nutraukiam savo operacijas, 10000 žmonių negauna pagalbos*“. Taip susiformuoja stiprūs vidiniai konfliktai organizacijų viduje, kur reikia nuspręsti, ar svarbiau solidarizuotis su moterimis, ar nenutrūkstamai teikti paslaugas „lauke“. Vienašališkų atsakymų čia nebuvo stebima.

Antroji strategija buvo absoliučios tylos kelias. Kaip minėta anksčiau, organizacijos pasitelkė įrodymais grįstą medžiagą tyliai diplomatijai įgyvendinti, bet jau po dekreto paskelbimo, vietos lygiu atsirado susitarimai tarp Talibano ir šalyje veikiančių organizacijų. Organizacijoms buvo leidžiama ir toliau įdarbinti moteris su sąlyga, kad viešai jos laikysis absoliučios tylos. Tai gali būti siejama su Talibano viduje susiformuojančiu konfliktu tarp noro tarptautiniu lygiu demonstruoti savo galią ir vertybes, bet tuo pačiu – supratimu, kad apibrėžtoje geografinėje teritorijoje miršta konkretūs žmonės. Ši strategija, kai Talibanas išlaiko savo „veidą“ tarptautinėje erdvėje, o humanitarai – pasiekia labiausiai pažeidžiamas grupes, gali būti traktuojama kaip „trečioji norma“.

Galiausiai Talibanas įtvirtino visoje šalyje galiojančią praktiką, leidžiančią moterims bent iš dalies įsitraukti į darbo rinką – *mahram*. *Mahram*, arba vyras palydovas, be kurio afganistanietė moteris negali išeiti į viešą erdvę, tapo „vidurio keliu“ ieškant sprendimo, kaip užtikrinti moterų galimybę įsitraukti į darbo rinką, bet tuo pačiu – neišsižadėti Talibano vertybinių nuostatų. Šis

„vidurio kelias“ humanitar(i)ų nebuvo vertinamas pozityviai. Vos viename interviu tai buvo laikoma priimtiniu sprendimu „*įgalinančiu moteris*“, tačiau 9 kituose (1 apie tai kalbėta nebuvo) vyro palydovo praktika buvo laikyta ydinga. Pirmiausia todėl, kad tokiu būdu moterų kontrolė yra perkeliama šeimai ir bendruomenei, siekiant „*normalizuoti moterų nemobilumą ir atskirti moteris nuo visų viešojo gyvenimo sferų*“ arba „*įtvirtinti moterų pažeidžiamumą visuomenėje*“. Be to, *mahram* reikalavimas itin apsunkino humanitarinę veiklą, nes dvigubai padidino kaštus bei apribojo galimybes teikti specifines paslaugas moterims. Viena(-s) informantas(-tė) dalinosi: „*kaip įmanoma turėti diskusiją apie smurtą artimoje aplinkoje, kai už durų sėdi vyrai? Ir moterims nejauku kalbėti, ir vyrai nenori ten būti*“. Dėl to buvo pradėta ieškoti diplomatinį išeičių. Kalbinti(-os) humanitarės(-ai) šioje vietoje dalinosi jau anksčiau minėta primityvaus pragmatinio įrėminimo strategija, pvz., „*Kartais vienas iš elementariausių argumentų būdavo: „Puiku, nenorite, kad vyras kalbėtųsi su moterimi. Kaip mes tada teiksime paramą? Ar norite, kad į šios moters namus atsiųstume vyrų komandą? Ir dažnai jie tiesiog sakydavo: „Taip, prašau, atsiveskite savo darbuotojas moteris*“.

Aptartos praktikos parodo idealiųjų humanitarizmo tipų ribotumą Afganistane. Jos atskleidžia, kad lyčiai jautri HD šalyje veikia ne kaip nuoseklus principų įgyvendinimas ar žmogaus teisių gynimas, o nuolatinis derinimasis ir kompromisų paieška. Šis veikimo būdas atspindinti PA humanitarizmo idėją ir siūlo trečiosios normos kūrimą kontekste, kuriame nei formalieji organizacijų ir donorų reikalavimai, nei Talibano dekretai negali būti atmetami, o humanitarinė erdvė yra išsaugoma tik per pragmatines derybų ir lokalaus veikimo strategijas.

3.4. Normų kolizijos ir jų sprendimo būdai Afganistane

Šiame tyrimo etape dėmesys skiriamas iki šiol nepaminėtoms, bet pačių humanitar(i)ų aktualizuojamoms normų kolizijoms ir jų sprendimo būdams. Nagrinėjant rašytinius dokumentus ir interviu metu surinktą medžiagą, normų kolizijos buvo fiksuojamos jas interpretuojant kaip horizontaliąsias (vykstančias sektoriaus ar organizacijos viduje) ir vertikaliąsias (kai susiduria vietinės ir tarptautinės normos). Pirmiausia dėmesys bus skiriamas horizontaliosioms normų kolizijoms.

Kalbantis su humanitarais(-ėmis) dažniausiai atsikartojusi vidinė įtampa buvo susijusi su moterų įsitraukimu į humanitarinį veikimą Afganistane. Kaip jau aptarta, organizacijų ataskaitose ir pokalbiuose daugelis reflektavo ribojimus vietinėms moterims dirbti. Organizacijų reakcijos buvo skirtingos: dalis laikinai stabdė savo darbą, teigiant, kad tai yra raudonoji linija, kurios peržengti neplanuoja, kiti – derėjosi su vietos ir nacionaline valdžia dėl sąlygų, kuriomis moterys galėtų bent dalinai įsitraukti, dar kiti – ieškojo būdų perkelti moterų darbą į nuotolį. Dažniausiai atsikartojusi HD strategija ir vėl buvo pragmatiški ir primityvūs argumentai. Tačiau gilinantis į vietinių moterų padėtį,

užsieniečių humanitarių iššūkiai dažnai likdavo nepastebėti taip tiksliai reflektuojant teorinėje dalyje aptartą lyties aspekto integravimo į humanitarinį veikimą ribotumą.

Dėmesį kreipiant būtent į juos, viena iš bendriausių kalbintų humanitarių patirčių buvo stipriai išaugęs kontaktinio darbo krūvis. Net tuo atveju, kai vietinės kolegės dirbdavo nuotoliu, paslaugų teikimas nesustojo, o socialinės normos nepakito. Kaip dalinosi viena informantė: „*Dėl to, kad aš esu moteris, o jie itin vengia dirbti su moterimis, man buvo sudėtinga. Vienintelis privalumas, jei galiu taip įvardinti, buvo tai, kad nors ir esu moteris, aš esu užsienietė. Ir, pavyzdžiui, kartu su vyrais kolegomis aš einu į „lauką“ ir man tai yra leidžiama <...> Biure esame tik mes, tarptautiniai darbuotojai. Ir tada mes atliekame darbą, kurio mūsų nacionaliniai darbuotojai negali atlikti nuotoliniu būdu. <...> Taigi, jei mano padalinio vietinės darbuotojos negali eiti, aš būsiu ta, kuri turės tai daryti*“. Nors iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad organizacijos rinkosi principinę poziciją teigiant, kad veiklos tęsti be moterų negali, o kompromisus su Talibanu laikė pergale, tai sukūrė aiškią vidinę įtampą tarp moterų ir vyrų sektoriuje.

Kitas pavyzdys, iliustruojantis horizontalias įtampas sektoriaus viduje yra susijęs su užsienietėmis moterimis diplomatėmis. Derybose su Talibanu dėl humanitarinių paslaugų teikimo bei prieigos prie moterų užtikrinimo dalyvavo ne tik vyrai, bet ir moterys. Moterys diplomatės dalinosi savo išskirtinėmis patirtimis, pasakodamos, kad nors Talibanas vengia bendrauti ir dirbti su moterimis, dėl jų atstovaujamų organizacijų ir užimamų pozicijų – jiems nelikdavo pasirinkimo. Tačiau derybos nebūdavo paprastos. Viena informantė pasakoja: „*Jie niekada į mane nežiūrėdavo, jie kalbėdavo tik su mano kolega vyru, visos jų žinutės būdavo nukreiptos tik vyrui, kuris turėdavo man verstį. <...> Ir nors jie nenuvertina organizacijos, jie nuvertina mane, nes aš moteris. Jie į mane nežiūrės negatyviai, bet niekada nevertins taip rimtai, kaip vyro. Todėl turiu dirbti dvigubą darbą – užtikrinti, kad jie išgirdo, ką norėjau pasakyti ir niekas nepasiklydo vertime*“.

Tokiose situacijose, kai diplomatės privalo pasitelkti vietinius vertėjus, atsiranda dar viena svarbi vidinė įtampa – vietinės socialinės normos turi būti suderintos su humanitarinėmis pozicijomis. Vyrai vertėjai, net ir dirbantys tarptautinėse organizacijose, ateina iš tos pačios kultūrinės erdvės, kuri nėra palanki moterims. Kaip nurodo viena(-s) vietinis(-ė) humanitaras(-ė): „*Afganistano visuomenė yra labai patriarchalinė, labai tradicinė. <...> Tai yra labai tradicinė ir religinga šalis, kurioje vyras visada turi daugiau galios*“. Šis požiūris persikelia ir į humanitarinį darbą. Viena(-s) informantas(-ė) pasakojo: „*Gali atsidurti situacijose, kuriose vyras, taip pat dirbantis tarptautinėje humanitarinėje organizacijoje, neleidžia savo žmonai, kuri irgi ten dirba, ateiti į darbo pietus. Arba liudiji, kaip jie atima savo žmonių atlyginimą. Ir tai vyksta tarp mūsų darbuotojų. Gali juos mokyti, kiek tik nori, bet jie vis tiek tau sako „jei žmona manęs neklauso – aš turiu teisę jai trenkti*“. Ši tendencija atsikartojo pokalbiuose tiek su vietiniais(-ėmis), tiek su tarptautiniais(-ėmis) darbuotojais(-jomis) ir kėlė didelę

įtampą. Viena diplomatė dalinosi: „*Būtent tai, ar jie supranta ir sutinka su tuo, kuo aš tikiu ir ką atstovauju, nulems, kaip jie prisistatys Talibanui ir kaip jie interpretuos ar perduos tai, ką aš sakau*“.

Šiuos vidinius konfliktus sektoriuje yra įprasta spręsti per švietimą, vietinių organizacijų ir darbuotojų kompetencijų kėlimą. OCHA 2024 m. ataskaitoje nurodo, kad aktyviai palaikė mokymų ir mentorystės programų plėtrą šalyje¹²⁶. NRC, DRC, IFRC ir kitos organizacijos dalinosi organizuojančios mokymus apie humanitarinius principus, lyties aspekto integravimą į humanitarinį darbą, įvairovės ir įtraukties mokymų programas, tačiau patys ir pačios humanitarai(-ės) buvo skeptiški(-os). Kalbėdami(-os) apie lokalizaciją be to, kas jau minėta anksčiau, iškėlė ir dar dvi svarbias problemas. Pirmoji yra susijusi su tuo, kad humanitarinis sektorius yra tapęs vienu esminių ekonomikos ramsčių ir darbo teikėjų šalyje. Dėl to vietiniai vyrai nėra itin suinteresuoti moterų įtraukimu į darbo rinką. Kaip teigia informantas(-ė): „*Kartais negali kaltinti vyrų darbuotojų, nes jie taip pat yra bendruomenės dalis. Jie nenori prarasti savo darbo. Darbo turėjimas jiems yra ženkliai svarbiau nei kova su Talibanu dėl moterų įgalinimo*“. Kita(-s) antrina: „*Jie [vyrų] jaučia, kad jų gyvenimo kokybė yra pastatyta ant kortos. <...> jie nesako, kad jiems nerūpi moterų darbuotojos. Bet aš manau, kad labai skiriasi dinamikos. Jie yra labiau linkę susitaikyti su kompromisais, nes bet kokių atveju jie turi aprūpinti savo šeimas*“. Tokiu būdu susiformuoja prieštaringa situacija – finansavimas sektoriui mažėja, lokalizacijos idėjos yra prioritetizuojamos, bet tai atneša papildomas rizikas ir įtampas, kurias spręsti yra sudėtinga.

Antroji problema yra susijusi su kritika lokalizacijai. Viena(-s) informantas(-ė) dalinosi, kad Talibanas labai palaiko lokalizacijos idėją, nes daryti įtaką vietiniams partneriams yra ženkliai lengviau. Ji(-s) prideda: „*Aš nesu prieš lokalizaciją, bet ji privalo būti principinga. Ji turi būti įgyvendinama taip, kad nei humanitariniai principai, nei žmogaus teisės nebūtų ignoruojamos*“. Paklausus, kokius mato sprendimus, ji(-s) teigia, kad tarptautinės organizacijos negali elgtis tik kaip „*donoras mažoms organizacijoms*“ ir privalo imtis lyderystės bei atskaitomybės. Kita(-s) informantas(-ė), tęsdama(-s) šią mintį, pasakojo istoriją apie vietinės organizacijos infrastruktūros projektą. Talibanas pradėjo aktyviai kištis į pirkimų procedūras, liepiant rinktis konkrečius tiekėjus. Tuo atveju tarptautinė organizacija kreipėsi į provincijos gubernatorių su žinute, kad procedūros yra patvirtintos Kabule ir jie (vietiniai valdantieji) neturi teisės kištis. Tai yra traktuojama kaip tarptautinių organizacijų lyderystės pavyzdys bei priduriama, kad skaidrios procedūros, priežiūra ir pagalba vietiniams žaidėjams yra itin svarbi.

Paskutinė normų kolizijų grupė, atsispindėjusi analizės metu – yra vertikalios kolizijos. Be jau aptartų įtampų tarp vietinių ir tarptautinių socialinių normų ir jų keliamų iššūkių humanitariniam veikimui, itin reikšmingos įtampos Afganistane susiklostė tarp humanitarinių organizacijų ir donorų.

¹²⁶ United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, *Afghanistan Humanitarian Fund Annual Report 2024* (Kabul: OCHA Afghanistan, 2024), 15.

Kaip jau buvo minėta, 2021 m. Talibanui perėmus kontrolę didelė dalis finansinių įplaukų į šalį buvo įšaldytos. Humanitariniai veikėjai pasitelkė skirtingas HD priemones, siekdami atstatyti finansinius srautus. Viena(-s) iš informatų(-čių) pasakojo, kad donorų retorika buvo itin aštri ir derybų metu buvo sulaukiama tokių pareiškimų, kaip: *„mes neduosime jums pinigų, nepriklausomai nuo to, kokių principų jūs laikotės“*. Ir nors finansavimas pamažu sugrįžo ir net viršijo ankstesnį lygį, donoriai šalyje tapo papildoma normų agentų grupe, darančia įtaką humanitariniam veikimui.

Kaip ir Talibanas, taip ir donoriai kėlė sąlygas ir ultimatumus finansavimui gauti. Kaip buvo minėta HD dalyje, dalis ultimatumų ir donorų reikalavimų suteikė papildomus derybinius svertus humanitariniam veikimui, tačiau kita dalis – stipriai apsunkino. Ekspertai(-ės) įvardina keletą tokio tipo apsunkinimų. Pirmiausia, donoriai itin atsargiai vertino bet kokią kontaktą su Talibanu. Kaip teigiama viename interviu: *„Mes patyrėme daug spaudimo iš donorų. Jie nenorėjo, kad mes bendrautume su valdančiaisiais jokiuose lygiuose, nes jie jų nepripažino“*. Toks spaudimas apriboja humanitarinį veikimą, nes pačia savo esme humanitarizmas implikuoja būtinybę palaikyti ryšį su vietine politine valdžia. Todėl toks donorų spaudimas kompromituoja neutralumą ir skatina priimti politinę poziciją. Tai atskleidžia, kad sektoriaus politizavimas nėra tik lokalus, nekonvencinių veikėjų veikiamas reiškinys, bet ir sisteminė problema, kylanti iš sektoriaus viduje veikiančių veikėjų galios santykio.

Kitas humanitarinį veikimą Afganistane apsunkinantis veiksnys yra donorų lankstumo trūkumas. Talibano dekretai kinta kone kasdien, lankstumas ir adaptyvumas tampa neišvengiamu. Tačiau donoriai, finansuojantys humanitarinę veiklą, tikisi apibrėžtų rezultatų. Kaip pasakojama vieno pokalbio metu: *„Jei neišpildai donorų reikalavimų, net turint labai svarią priežastį, jie nutraukia finansavimą. Ir tada, jei neturi finansavimo – nebegali padėti niekam“*. Ši problema itin opi tapo po 2025 m., finansavimo srautams drastiškai smukus. Donorų lankstumas ir humanitarinių veikėjų gebėjimas laviruoti tarp rezultatų pasiekimo bei prisitaikymo prie kintančios realybės tampa būtinu. Humanitarai(-ės), ypatingai, veikiantys(-čios) vietinėse organizacijose, nors ir skaudžiai priima pasikeitusią realybę: *„Afganistanas tapo šalimi, kurią tarptautinė bendruomenė pamiršo, nes pasaulyje tiesiog atsirado naujų prioritetų.“*, tame randa ir privalumų. Teigiama, kad sumažėjus pinigų srautams tapo itin svarbu *„užtikrinti kokybišką ir tvarų veikimą“*. Šis pokytis byloja ne tik apie operatyvinio adaptyvumo svarbą, bet taip pat implikuoja poreikį permąstyti pačią humanitarinio veikimo koncepciją.

Apibendrinant, nors teoriškai humanitarinis veikimas turėtų būti nepriklausomas – donoriai turi didelę galią daryti įtaką priimamiems sprendimams ir teikiamoms paslaugoms. Ypatingai donorų vaidmuo išryškėja tokiose situacijose kaip Afganistane, kur pati valstybė neturi pajėgumų investuoti ar palaikyti humanitarinio veikimo ir tarptautinė parama tampa vieninteliu išgyvenimo šaltiniu. Taip donoriai tampa esminiu humanitarinių normų agentu, galinčiu daryti tiesioginę įtaką principų

interpretacijai. Kaip pastebi viena(-s) informantas(-ė): „*Nemanau, kad Kinija labai spaustų dėl moterų įtraukimo ir jų teisių užtikrinimo. <...> Ir manau, kad donoriai turėtų labiau išnaudoti savo galią*“. Būtent humanitarinių veikėjų gebėjimas suprasti donorų rankose sukauptą galią, kuri sistemiškai neigia nepriklausomumo prielaidą, lemia HD strategijų pasirinkimą ir humanitarizmo koncepcijų (ne)įtvirtinimą.

Paskutinis užčiuoptas normų konfliktas yra tarp humanitarinių organizacijų ir valstybių. Ši kolizija išryškėjo, kai humanitarai(-ės) pradėjo reflektuoti apie klasikinės diplomatijos trūkumą šalyje. Daugumai valstybių nutraukus formalius ryšius su Afganistanu, humanitarai(-ės), palaikydami(-os) santykį su Talibanu ir su valstybėmis, atsidūrė itin keistoje pozicijoje. Jie ir jos Talibano tapo matomi(-os) kaip valstybių diplomatiniai(-ės) įgaliotiniai(-ės). Toks vaidmenų susipainiojimas gali lemti nerealių lūkesčių formavimą ir pakenkti santykiui tiek su *de facto* valdančiais šalyje, tiek su valstybėmis donorėmis. Viena(-s) informantas(-ė) itin griežtai apibendrina: „*Diplomatai turi vėl tapti diplomatais ir dirbti savo darbą*“.

Apibendrinus galima teigti, kad Afganistane humanitariniai veikėjai susiduria su visa eile skirtingų normų konfliktų. Vienos kolizijos yra fiksuojamos sektoriaus viduje, kitos – dirbant su Talibanu, dar kitos – bendradarbiaujant su donoriais ar užsienio valstybėmis. Ne gana to, vertikalieji normų konfliktai (ypatingai – susiję su vietinėmis socialinėmis normomis ir skirtingu išorės spaudimu) daro įtaką horizontaliosioms kolizijoms, kylančioms paties sektoriaus viduje. Suprantant visą problemų lauką ir apžvelgus vietoje taikomus normų konfliktų sprendimo būdus, lieka paskutinis klausimas: kokių pokyčių poreikį mato patys humanitarinių normų agentai, siekiant užtikrinti tvarų, kontekstualizuotą ir visų žmonių poreikius atliepiantį humanitarinį veikimą Afganistane?

3.5. Humanitarinio veikimo transformacija Afganistane

Pokalbių metu išryškėjo, kad nors Afganistano kontekstas yra unikalus ir gana radikalus, būtent tai suteikia galimybę išryškinti besiformuojančią kintančio humanitarizmo koncepciją bei atspindėti bendruosius sektoriaus ribotumus. Siekiant suprasti, kokių pokyčių reikia sektoriuje, kad humanitarinis veikimas Afganistane bei kitose kompleksinėse išsėtusiose krizėse, veiktų – analitinis žvilgsnis pirmiausia nukrypsta į sisteminius humanitarizmo ribotumus.

Pirmasis ribotumas, kuris atsispindi analizuojant ataskaitas ir interviu medžiagą yra susijęs su finansavimu. Trumpalaikis humanitarinio sektoriaus finansavimo modelis, kuris remiasi 6 – 12 mėn. ciklais, ilgalaikėse krizėse tampa struktūrine kliūtimi. Ypatingai, kai bendrasis finansavimo lygis krenta. Afganistane jau penkerius metus vykstanti krizė yra puikus to pavyzdys – trumpalaikis programavimas nuolat kintančiose aplinkybėse nebėra tvarus, nes neatliepia realių žmonių poreikių šalyje ir neįgalina efektyvių humanitarinių intervencijų planavimo. Nuolat kintantys programiniai prioritetai apkrauna papildoma HD našta, apsunkina ryšio mezgimo ir lokalizacijos procesus. Ir nors

humanitarizmas savo kilme yra apibrėžiamas kaip trumpalaikis veikimas krizėse – kintantys ir ilgėjantys krizių profiliai priverčia permąstyti efektyvaus humanitarinio veikimo sampratą.

Taip pat įtampas sektoriuje sukuria ir besitraukianti humanitarinė erdvė, kurią lemia sudėtingėjantys ir vis labiau politizuoti konfliktai. NRC dar 2022 m. šį reiškinį apibūdino taip: „*humanitarinė erdvė yra nuolatiniam kategoriskų vyriausybių puolime*“¹²⁷. Šios įtampos pasireiškia ir paties sektoriaus viduje, ypač – tarp vietinių organizacijų ir tarptautinių veikėjų. Kaip jau buvo minėta anksčiau, lokalizacija tampa itin svarbia ir neišvengiama, tačiau savaime tai nėra paprastas procesas. Pokalbių metu pabrėžiama, kad sėkmingai lokalizacijai būtinas sistemingas vietinių normų permąstymas ir integravimas į humanitarinį veikimą, vietinių organizacijų kompetencijų kėlimas bei atskaitomybės mechanizmų diegimas. Kitu atveju, kaip pastebima dabartiniame Afganistano kontekste, humanitarinė erdvė siaurėja ne tik dėl išorinių veiksnių, bet ir dėl vidinės fragmentacijos.

Kitas veiksnys, darantis reikšmingą neigiamą įtaką Afganistane veikiantiems humanitariniams veikėjams – tai politinės sankcijos, nukreiptos kovai su terorizmu. Nors sankcijos pačios savaime nėra kvestionuojamos ar kritikuojamos, tačiau 2022 m. organizacijų ataskaitose atsispindi įsitraukimas į advokaciją dėl sankcijų poveikio humanitariniam veikimui mažinimo. Tai byloja apie vis didėjančią poreikį organizacijoms tapti aktyviomis dalyvėmis politinėje erdvėje. Ir nors tai nėra naujas reiškinys, didėjantis poreikis parodo mažėjančią valstybių atsakomybę humanitarinės erdvės saugojimui.

Tai atsispindi ir humanitar(i)ų kritikoje dėl visiško klasikinės diplomatijos nutraukimo Afganistane. Pasak informantų(-čių) HD neturėtų keisti tradicinės diplomatijos ir humanitarai(-ės) neturėtų tapti tarpininkais(-ėmis) tarp ginkluotų grupuočių ir valstybių. Kaip pastebi viena(-s) pašnekovas(-ė): „*Iš mūsų yra tikimasi įgyvendinti klasikinę diplomatiją. Bet mūsų darbas niekada nebuvo tai daryti*“. Šis apibūdinimas aiškiai nurodo, kad HD turi ribas. HD savo kilme yra įrankis spręsti humanitarines, bet ne tarpvalstybines ar politines problemas. HD rolei kintant yra rizikuojama tiek reputacijos, tiek prieigos praradimu.

Apibendrinant, Afganistano atveju matomi kintantys finansavimo modeliai, siaurėjanti humanitarinė erdvė, didėjantis poreikis įsitraukti į tarptautinės politikos sprendimų formavimą ir diplomatinį funkcijų perėmimas aiškiai nurodo, kad humanitarinis veikimas yra įgyvendinamas nuolatinėje įtampoje tarp deklaruojamų principų ir realių veikimo sąlygų. Šie sisteminiai ribotumai neišvengiamai persikelia ir į patį sektorių bei pasireiškia per fragmentuotą ir dažnai neefektyvų veikimą „lauke“.

Vienas esminių trikdžių, pastebėtų kalbintų ekspertų(-čių) yra susijęs su pavieniu veikimu, susiformuojančiu dėl didelės konkurencijos dėl finansavimo ir prieigos apribojimų. Konkurencija,

¹²⁷ Norwegian Refugee Council, *Annual Report from the Board 2022*, 10–11.

atsirandanti ženkliai krentant pinigų srautams, tampa kliūtimi užtikrinti geografiškai nuoseklų pagalbos teikimą ir sumažina sektoriaus galimybę kolektyviai spręsti kontekstualias problemas. Afganistano atveju tai itin atsiliepia moterų ir mergaičių prieigos užtikrinimui.

Humanitarai(-ės) kritikuoja ir biurokratizacijos lygį sektoriuje. Itin trumpų finansavimo ciklą lemiamas didelis kiekis strategijų, veiklos planų, projektinių paraiškų ir ataskaitų, sukuria biurokratinį chaosą. Kai šis chaosas tampa pagrindine kasdienio darbo veikla, pradeda trūkti laiko itin svarbiems klausimams. Pvz., ką konkrečiame kontekste iš tiesų reiškia humanitariniai principai ir kaip jie turėtų būti operacionalizuojami. Ekspertai(-ės) pastebi, kad Afganistano kontekste, kuriame humanitarizmas yra veikiamas didelių politinių įtampų, principai kartais yra traktuojami kaip veiklą apsunkinanti aplinkybė. Kaip buvo pastebėta anksčiau, pvz., vietinės organizacijos, savo kilme niekada nebuvusios humanitarinėmis, principus pasitelkia tik kaip įrankį finansavimui gauti, tačiau jų neįtraukia į kasdienę organizacijų veiklą. Tokiu būdu principai tampa deklaratyviais ir netolygiai interpretuojamais. Tai sukuria precedentus, kai bendroji komunikacijos linija, įgalinanti sektorių formuoti stiprias principines pozicijas, yra ištrinama. Šis fenomenas yra sėkmingai užfiksuotas ir DRC ataskaitoje teigiant, kad *„vieno veikėjo neprincipingi veiksmai gali kelti grėsmę visai bendruomenei“*¹²⁸.

Suprantant visą probleminį foną ir pasitelkiant pačių humanitarizmo normų agentų kritinę refleksiją, Afganistano pavyzdys atskleidžia galimas humanitarinio veikimo ir jo konceptualizavimo pokyčio kryptis.

Pirmoji išryškėjanti transformacijos kryptis – yra adaptacija. Adaptacijos naratyvas kartojasi visuose interviu tik skirtingu lygiu. Vieni(-os) humanitarai(-ės) dėmesį kreipia į adaptaciją prie mažėjančių finansinių pajėgumų. Minimizuojant kaštus ir maksimizuojant efektyvumą gali būti užtikrintas ne tik tikslų įgyvendinimas, bet ir veiklos tęstinumas. Tiesa, įgyvendinimas gali būti komplikotas – konkrečių būdų įgyvendinti šį tikslą paieška yra formuojama kaip praktinis, bet gali būti formuojama ir kaip akademinis tikslas.

Kiti(-os) dėmesį kreipia į principų permąstymą. Kaip jau minėta anksčiau, Afganistano atveju geriausiai veikusios HD strategijos rėmėsi itin praktiškais ir pragmatiškais kompromisais. Tokio pobūdžio tikslų ir veiksmų formulavimas principų deklaratyvumą paverčia stiprybe. Principais ir toliau yra remiamasi viešojoje erdvėje, tačiau už uždarytų durų formuluojami tikslai ženkliai labiau atsispiria nuo realios kontekstualizuotos situacijos. Stebint šias praktikas yra matoma, kaip principai iš universalių normatyvinių veikimo gairių yra paverčiami lanksčiais derybiniais instrumentais. Tačiau neišlaikant aiškaus vertybinio stuburo, kyla rizika sugriauti patį humanitarinio veikimo pagrindą. Kaip pabrėžia viena(-s) informantas(-ė): *„Manau, kad vadovybė turi būti tikrai tvirta dėl*

¹²⁸ Danish Refugee Council, *Annual Report 2022* (Copenhagen: Danish Refugee Council, 2022), 24.

savo vertybių. Jei kalbame apie humanitarinius principus, turime jų laikytis. Turime jų laikytis visada, visų derybų metu“. Dėl šios priežasties principų permąstymas apibrėžtuose kontekstuose yra būtina užduotis. Kaip buvo minėta praėjusioje tyrimo dalyje – principai patys iš savęs nėra raudonosios linijos, nes jie yra pernelyg universalūs ir abstraktūs. Bet, kaip rodo Afganistano pavyzdys, sėkmingai kontekstualizuoti, jie gali padėti formuluoti konkrečius tikslus ir veikimo modelius.

Dar vienas vis atsikartojęs naratyvas, aktualizuotas išsitęsios humanitarinės krizės kontekste – tai gilesnio ryšio su vystomojo bendradarbiavimo sektoriumi mezgimas. Vieno interviu metu teigiama, kad *„Ryšys yra labai reikalingas. Jis reikalingas užsitęsusioms krizėms. Jis reikalingas, nes vystomojo bendradarbiavimo veikėjai tam tikru momentu turi įsikišti, o humanitarinės pagalbos teikėjai neturėtų pasitraukti. Kitaip humanitarinės pagalbos teikėjai sukuria didžiulę spragą, kurią vėliau bus labai sunku užpildyti*“. Tai atsispindi ir realybėje, nes šiuo metu Afganistane humanitariniai veikėjai rūpinasi ne tik gyvybės, sveikatos ir orumo saugojimu, bet ir kelių tiesimu ar mokyklų statymu. Tokia veikla nėra tvari ir, pašnekov(i)ų teigimu, stebint vis dažnėjančias ilgalaikes krizes – ryšys tarp humanitarizmo ir vystomojo bendradarbiavimo turi plėtotis, siekiant tvarių ir ilgalaikių sprendimų.

Tokiu būdu humanitarai(-ės), remdamiesi patirtimi Afganistane, formuluoja alternatyvų pragmatiško ir itin lokalizuoto humanitarizmo modelį. Toks humanitarizmas neatmeta esminių Klasikinio humanitarizmo nuostatų, ypač, principinio veikimo, tačiau jas jungia su Naujojo humanitarizmo dvasia, kylančia iš pažeidžiamų asmenų teisių gynimo, ir PA humanitarizmo veikimo logika, skatinančia lokalų veikimą su globaliu palaikymu.

4. Išvados

Šiuo tyrimu buvo siekiama suprasti kaip humanitariniai veikėjai Afganistane po 2021 m., pasitelkdami lyčiai jautrią humanitarinę diplomatiją, naviguoja skirtingas normų kolizijas tarp humanitarinių principų ir moterų teisių ribojimų ir kaip tai keičia humanitarizmo koncepciją. Į šį klausimą buvo atsakoma įgyvendinant kokybinę Afganistano atvejo studiją, analizuojant 10-ties organizacijų metines veiklos ataskaitas, įgyvendinant 11 ekspertinių interviu ir pasitelkiant antrinius šaltinius.

Pirma, tyrimas parodė, kad Afganistane vykstanti humanitarinė krizė dėl politinių, gamtinių, ekonominių ir socialinių iššūkių sintezės gali būti laikoma išsitęsusia ir kompleksine. Pagrindinis krizę formuojantis veiksnys – yra nuolat griežtėjantys moterų teisių apribojimai. Jie daro reikšmingą įtaką valstybės politinei izoliacijai, humanitarinės erdvės siaurėjimui ir tampa esminiu iššūkiu humanitariniam sektoriui.

Antra, Afganistane šiuo metu veikia šimtai skirtingų humanitarinių veikėjų ir tai lemia didelę humanitarizmo koncepcijų įvairovę. Nors kai kurie veikėjai (pvz., ICRC) gana ryškiai atstovauja

Klasikinio humanitarizmo sampratą, o RTL, WAW ir HAWCA – Naująjį humanitarizmą, visos kitos tirtos organizacijos juda „link centro“ humanitarizmo spektre. Tai matoma stebint žmogaus teisių klausimų, lokalizacijos ir ilgalaikio veikimo modelių integravimą į humanitarinės veiklos strategijas bei operatyvinį veikimą. Šis artėjimas atskleidžia vis sudėtingėjantį idealiųjų humanitarizmo tipų įgyvendinimą ir hibridinio humanitarizmo, teoriškai artėjančio link PA humanitarizmo koncepcijos, išsigalėjimą šalyje. Tokie fiksuojami pokyčiai papildo akademinį debatą dėl humanitarizmo konceptualizavimo, skatinant atsiriboti nuo griežto idealiųjų tipų operacionalizavimo ir kviečiant didesnę dėmesį skirti nekonvencinių, pvz., PA humanitarizmo, koncepcijų tyrimams.

Trečia, lyčiai jautrios HD analizė atskleidė sudėtingą diplomatinį strategijų ekosistemą, apimančią skirtingus tarptautinius formatus bei pragmatišką vietinį veikimą. HD tarptautiniu lygiu yra įgyvendinama tiek plačiuose tarptautiniuose formatuose (pvz., JTO Saugumo Taryboje, Generalinėje Asamblėjoje ar ES formatuose), tiek dvišaliu lygiu. HD strategijos atspindi skirtingą organizacijų požiūrį į nešališkumo principą ir humanitarizmą patį savaime. Didžiosios organizacijos (pvz., Judėjimas, DRC ar World Vision) skirtingo lygio derybose išlaiko principingus tikslus. Vietinės organizacijos, ypač – RTL, advokatauja dėl politinių žmogaus teisių tikslų, pvz., šalyje vykstančios situacijos traktavimo kaip lyčių apartheid. Toks mišrus ir netolygus HD interpretavimas pagrindžia teorinę prielaidą, kad vientiso sutarimo dėl to, kas yra HD – nėra. Tuo pačiu metu bendro apibrėžimo nebuvimas gali būti interpretuojamas kaip skirtingų pačios humanitarizmo koncepcijos supratimų simptomas, spręstinas didesnę dėmesį akademiniam diskurse skiriant kintančios humanitarinės realybės tyrimams.

Analizuojant lyčiai jautrios HD įgyvendinimą vietos lygiu, išryškėjo lokalizacijos ir pragmatinio veikimo strategijų svarba. Dėl Talibano nevienalytiškumo, diplomatinės strategijos varijuoja, didelį dėmesį skiriant advokacijai ir susitarimams provincijos ar net gyvenvietės lygiu. Pagrindinės pasitelkiamos strategijos – yra lokaliai priimtinas, gana primityvus ir į konkrečius pokyčius nukreiptas situacijos rėminimas.

Be to, Talibanui uždraudus vietinėms moterims dirbti, humanitariniai veikėjai rinkosi skirtingus veiklos tęstinumo kelius. Duomenys rodo, kad sprendimas sustabdyti veiklą buvo pasitelktas kaip diplomatinis manevras pagrįsti humanitarinio veikimo svarbą šalyje. Šioje situacijoje išryškėjo du atviros vertikalios normų kolizijos sprendimo „vidurio keliai“. Pirmasis, pasiūlytas dalies šalyje veikusių humanitarinių veikėjų – absoliučios tylos strategija. Ji veikė sėkmingai atgaunant humanitarinę prieigą bei užtikrinant tarptautinės Talibano reputacijos išsaugojimą. Antrasis, pasiūlytas Talibanui – *mahram* reikalavimas. Tyrimo imtyje jis buvo interpretuojamas labiau neigiamai, dėl moterų kontrolės normalizavimo bei išaugusių kaštų. Tokie „vidurio keliai“ ir iš jų užsienietėms diplomatėms kylančios bei tyrime fiksuotos problemos, prisideda prie literatūros, kritikuojančios lyties aspekto integravimo į humanitarinį veikimą ir HD trūkumą. Šis akademiniam

lauke išryškėjęs trūkumas tyrime yra konstatuojamas ir pagrindžiamas. Be to, siekiant jį aktualizuoti, darbe yra sistemingai naudojama iki šiol mokslinėje literatūroje menkai konceptualizuota lyčiai jautrios humanitarinės diplomatijos sąvoka, apibrėžianti HD strategijas ir veiksmus, įtraukiančius lyties aspektą.

Ketvirta, tyrimo metu buvo identifikuoti skirtingi horizontalūs ir vertikalūs normų konfliktai šalyje, kurie tampa neatsiejama humanitarinio veikimo sąlyga, keičiančia humanitarizmo koncepciją. Pirmiausia, tyrime buvo išgrynintos viešojoje komunikacijoje neišryškėjusios normų kolizijos, susidarančios dėl sektoriuje veikiančių užsieniečių moterų padėties. Apribojus vietinių moterų darbą, užsieniečių moterų kontaktinio darbo krūviai ženkliai išaugo, o požiūris į jas išliko gana neigiamas. Šiame kontekste išryškėjo didelės skirtys tarp vietinių ir tarptautinių veikėjų, kai vietiniai sektoriuje dirbantys vyrai į humanitarinę veiklą atsineša šalyje galimas kultūrinės ir socialinės normas. Šie horizontalūs konfliktai yra sprendžiami pasitelkiant PA humanitarizmo teorijoje siūlomas vietinių veikėjų įgalinimo ir kompetencijų kėlimo bei nuoseklios partnerystės strategijas. Tačiau jų veiksmingumas Afganistano kontekste pačių humanitar(i)ų yra kvestionuojamas dėl itin didelės Talibano įtakos vietos veikėjams bei humanitarinio sektoriaus užimamos reikšmingos pozicijos palaikant šalies ekonomiką. Tokiu būdu tyrimu yra demonstruojami teorijoje neatsispindintys PA humanitarizmo ribotumai, skatinantys platesnį koncepcijos analizavimą konkrečiuose humanitarinio veikimo kontekstuose.

Vertikaliosios kolizijos tyrime itin išryškėjo analizuojant humanitarinių veikėjų ir donorų santykį, kuriame atsiskleidžia, kad donoriai tampa tarptautinių normų nešėjais / įtvirtintojais arba, atvirkščiai, veiklą apsunkinančia aplinkybe. Afganistano kontekste itin svarbiu veiksmu buvo laikytas sistemingas ir nuoseklus lyčiai jautrios HD įgyvendinimas, siekiant lankstesnio ir labiau principingo donorų įsitraukimo į moterų ir mergaičių padėties gerinimą šalyje. Įvairiais lygmenimis taikytas normų teorijos analitinis rėmas suteikė galimybę pamatyti didelę veikėjų bei tarp jų kylančių konfliktų įvairovę, darančią tiesioginę įtaką humanitariniam veikimui ir apsunkinančią konceptualizavimo uždavinį.

Penkta, išanalizavus pačių humanitar(i)ų siūlomus humanitarinio veikimo bei humanitarizmo koncepcijos pokyčius, buvo papildytas PA humanitarizmo modelis, kuris remiasi pragmatišku ir itin lokalizuotu humanitariniu veikimu. Darbe formuluojamas modelis remiasi Klasikinio humanitarizmo steigiamu griežtu principiniu veikimu, kai principai pilna apimtimi yra traktuojami kaip fundamentalus veikimo pagrindas, tačiau praktinis jų įgyvendinimas yra kontekstualizuojamas, taip išvengiant deklaratyvumo. Taip pat Naujojo humanitarizmo siūlomam posūkiui į labiausiai pažeidžiamų asmenų teisių gynimą, jį formuojant kaip esminę neutralumo ir nešališkumo principų įgyvendinimo užduotį. O praktinį veikimą grindžiant PA humanitarizmo siūlomomis pragmatiškomis strategijomis, paremtomis visaverte ir principinga lokalizacija, taip neatmetant išryškėjančių ribotumų, susidarančių

dėl skirtingų politinę galią turinčių veikėjų įtakos lygių vietiniams ir tarptautiniams žaidėjams. Apibendrinant galima teigti, kad tyrimas parodo, jog kompleksinėse krizėse humanitarizmas transformuojasi iš „idealiųjų“ universalių tipų į pragmatišką, kontekstualizuotą veikimą, kuriame principai yra naudojami ne kaip deklaratyvios nuostatos, o praktiniai įrankiai, padedantys nustatyti raudonas linijas ir veikti kintančios realybės sąlygomis.

Afganistano atvejis, būdamas itin išskirtiniu, tampa tinkamu analizuoti apsunkinto humanitarinio veikimo strategijas. Šio atvejo rėmuose papildytas PA humanitarizmo modelis, atsižvelgiantis į kintančią humanitarinių krizių realybę, gali būti traktuojamas kaip konceptualus vidurio kelias humanitarinių normų kolizijų fone. Toks požiūris praplečia akademinius debatus apie principų, žmogaus teisių ir prieigos santykį humanitarinėje veikloje. Būtent per sektoriaus darbą nuolat veikiančius normatyvinius konfliktus išryškėjantys reikalingi koncepcijos pokyčiai papildo humanitarizmo tyrimų lauką. Moterų teisių klausimai, Afganistane tampantys esmine normų kolizijų ašimi, padeda suprasti, kaip sudėtingose humanitarinėse krizėse galima laviruoti išlaikant principingą veikimą ir užtikrinant labiausiai pažeidžiamų grupių apsaugą.

Būtina pabrėžti, kad šis tyrimas atliktas remiantis vieno atvejo analize ir pagrindinį dėmesį skiriant būtent tarptautinių humanitarinių normų agentų lyčiai jautrios HD strategijoms. Dėl šios priežasties darbe siūlomo ir PA humanitarizmo sampratą papildančio konceptualiojo modelio negalima laikyti universaliu ir be tolesnių tyrimų perkelti į kitus kontekstus. Siekiant įvertinti modelio pritaikomumą, papildomų ribotumų identifikavimą ir galimus sprendimus, toks žiūros taškas turėtų būti patikrintas ir kitų kompleksinių humanitarinių krizių (pvz., Mianmare, Jemene ar Sirijoje) sąlygomis. Be to, siekiant aiškiau apibrėžti sėkmingas lokalizacijos strategijas, tolimesniuose tyrimuose didesnę dėmesį vertėtų skirti vietiniams humanitariniams veikėjams bei platesniam jų požiūrio į sėkmingas lokalizacijos strategijas integravimui.

Literatūros sąrašas

1. Chernova, Anna, „Queering the humanitarian principles of neutrality and impartiality: Implications for humanitarian action, IHL effectiveness and gender justice“, *International Review of the Red Cross*, 106, nr. 925 (2024): 192–222.
2. Fox, Fiona, „New Humanitarianism: Does It Provide a Moral Banner for the 21st Century?“, *Disasters* 25, nr. 4 (2001): 331–344, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1467-7717.00182>.
3. Gholiagha, Sassan, Anna Holzscheiter ir Andrea Liese, „Activating norm collisions: Interface conflicts in international drug control“, *Global Constitutionalism* 9, nr. 2 (2020): 290–317, <https://doi.org/10.1017/S2045381719000388>.
4. Gordon, Stuart ir Antonio Donini, „Romancing principles and human rights: Are humanitarian principles salvageable?“, *International Review of the Red Cross* 97, nr. 897/898 (2016): 77–109.
5. Gregory, Thomas, „The myth of the civil-military divide in humanitarianism“, *Australian Journal of Business and Rights* 5, nr. 1 (2019): 1–20, <https://ajbr.co.nz/ajbr/ajbr250186.pdf>.
6. Hilhorst, Dorothea, „Classical humanitarianism and resilience humanitarianism: making sense of two brands of humanitarian action“, *Journal of International Humanitarian Action* 3:15 (2018), <https://doi.org/10.1186/s41018-018-0043-6>.
7. Kreuder-Sonnen, Christian ir Michael Zürn, „After fragmentation: Norm collisions, interface conflicts, and conflict management“, *Global Constitutionalism* 9, nr. 2 (2020): 241–267, <https://doi.org/10.1017/S2045381719000315>.
8. Mardini, Robert, „Back to basics: humanitarian principles in contemporary armed conflict“, *Humanitarian Law & Policy Blog, ICRC*, 2022 m. birželio 16 d., žiūrėta 2026 m. balandžio 8 d., <https://blogs.icrc.org/law-and-policy/2022/06/16/back-to-basics-humanitarian-principles/>.
9. Pictet, Jean, *The Fundamental Principles of the Red Cross: Commentary* (Geneva: International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, 1979).
10. Pinnington, Rose, *Gender, inclusion and humanitarian principles in conflict contexts* (London: Chatham House, 2023 m. gruodžio 15 d.), <https://doi.org/10.55317/9781784135720>.
11. Qazi Zada, Sebghatullah ir Mohd Ziaolhaq Qazi Zada, „The Taliban and women’s human rights in Afghanistan: the way forward“, *The International Journal of Human Rights* 28, nr. 10 (2024): 1687–1722, doi: 10.1080/13642987.2024.2369584.
12. Rao Gupta, Geeta, Caren Grown, Sara Fewer, Reena Gupta ir Sia Nowrojee, „Beyond gender mainstreaming: transforming humanitarian action, organizations and culture“, *Journal of*

- International Humanitarian Action* 8, nr. 1 (2023), <https://jhumanitarianaction.springeropen.com/articles/10.1186/s41018-023-00138-1>.
13. Régnier, Philippe, „The emerging concept of humanitarian diplomacy: identification of a community of practice and prospects for international recognition“, *International Review of the Red Cross* 93, nr. 884 (2011): 1211–1237.
 14. Rysaback-Smith, Heather, „History and Principles of Humanitarian Action“, *Turkish Journal of Emergency Medicine* 15, Suppl. 1 (2016), <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC4910138/>.
 15. Santos Nascimento, Daniela, „The inclusion of Human Rights in humanitarian assistance. The difficult but necessary way between theory and practice“, *Yearbook on Humanitarian Action and Human Rights* 1 (2004): 41–85.
 16. Thompson, Rebecca, „Politically resilient humanitarianism: rethinking principles, power, and partnership in a fragmenting world order“, *Global (Dis)Order International Policy Programme*, The British Academy, 2026, žiūrėta 2026 m. balandžio 2 d., <http://doi.org/10.5871/global-disorder/9780856727238>.
 17. Turunen, Salla ir Maria Gabrielsen Jumbert, „Humanitarian diplomacy: A new research agenda“, *CMI Brief*, nr. 4 (2018), *Chr. Michelsen Institute*, žiūrėta 2026 m. balandžio 11 d., <https://www.cmi.no/publications/6536-humanitarian-diplomacy-a-new-research-agenda>.

Šaltinių sąrašas

1. Afghanistan National NGO Coordination Bureau (ACBAR), „ACBAR – About us“, *ACBAR*, žiūrėta 2026 m. balandžio 15 d., <https://www.acbar.org>.
2. Al Jazeera, „Russia becomes first country to recognise Afghanistan’s Taliban government“, *Al Jazeera*, žiūrėta 2026 m. sausio 4 d., <https://www.aljazeera.com/news/2025/7/3/russia-becomes-first-country-to-recognise-afghanistans-taliban-government>.
3. Al Jazeera, „Taliban still struggling for international recognition“, *Al Jazeera*, žiūrėta 2026 m. sausio 4 d., <https://www.aljazeera.com/news/2021/10/7/taliban-afghanistan-international-recognition>.
4. Canadian Women for Women in Afghanistan, *2021 Annual Report* (Calgary: Canadian Women for Women in Afghanistan, 2021).
5. Canadian Women for Women in Afghanistan, *Annual Report 2022* (Calgary: Canadian Women for Women in Afghanistan, 2022).
6. Council on Foreign Relations, „Timeline: The U.S. War in Afghanistan“, *Council on Foreign Relations*, žiūrėta 2026 m. sausio 4 d., <https://www.cfr.org/timeline/us-war-afghanistan>.

7. Danish Refugee Council, „Mission. Vision. Values.“, *DRC*, žiūrėta 2026 m. balandžio 19 d., <https://drc.ngo/en/pages/mission-vision-values/>.
8. Danish Refugee Council, „Principled Humanitarian Action in Afghanistan: Briefing Note“, *DRC*, 2023 m. gegužė, žiūrėta 2026 m. balandžio 8 d., https://drc.ngo/media/u1vld5qy/briefing-note-humanitarian-action-in-afghanistan_v52.pdf.
9. Danish Refugee Council, *Annual Report 2021* (Copenhagen: Danish Refugee Council, 2022).
10. Danish Refugee Council, *Annual Report 2022* (Copenhagen: Danish Refugee Council, 2023).
11. Danish Refugee Council, *Annual Report 2024* (Copenhagen: Danish Refugee Council, 2025).
12. Development Initiatives, *Global Humanitarian Assistance Report 2023* (Bristol: Development Initiatives, 2023), https://alnap.hacdn.io/media/documents/GHA_Chapter_1_1408v1.pdf.
13. Flores Hinostroza, Grecia Alessandra, „Gender Mainstreaming in Diplomacy: Pathway to Inclusive and Equitable International Relations“, *SSRN*, 2024 m. spalio 4 d., žiūrėta 2026 m. balandžio 11 d., https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4976795.
14. Hayeri, Kiana ir Mélissa Godin, „Afghanistan: No woman’s land“, *Alternatives Humanitaires*, 2025 m. kovo 31 d., žiūrėta 2026 m. balandžio 2 d., <https://www.alternatives-humanitaires.org/en/2025/03/31/no-womans-land/>.
15. Human Rights Watch, „A Disaster for the Foreseeable Future: Afghanistan’s Healthcare Crisis“, *Human Rights Watch*, žiūrėta 2026 m. sausio 4 d., <https://www.hrw.org/report/2024/02/12/disaster-foreseeable-future/afghanistans-healthcare-crisis>.
16. Humanitarian Assistance for the Women and Children of Afghanistan, „Strategies“, *HAWCA*, žiūrėta 2026 m. balandžio 19 d., <https://www.hawca.org/new/index.php/about-us/strategies>.
17. Humanitarian Assistance for the Women and Children of Afghanistan, *Annual Report 2021* (Kabul: Humanitarian Assistance for the Women and Children of Afghanistan, 2021).
18. Humanitarian Outcomes, „Global Database of Humanitarian Organisations (GDHO)“, *Humanitarian Outcomes*, žiūrėta 2026 m. balandžio 6 d., <https://humanitarianoutcomes.org/projects/gdho>.
19. Inter-Agency Standing Committee (IASC), „Why gender equality is essential to humanitarian action“, *Gender in Humanitarian Action Handbook* (2023), žiūrėta 2026 m. balandžio 12 d., https://www.gihahandbook.org/media/pdf/en_topics/section_a.pdf.
20. International Committee of the Red Cross, „Our mandate and mission“, *ICRC*, žiūrėta 2026 m. balandžio 19 d., <https://www.icrc.org/en/our-mandate-and-mission>.
21. International Committee of the Red Cross, *Annual Report 2021* (Geneva: International Committee of the Red Cross, 2022).

22. International Committee of the Red Cross, *Annual Report 2022* (Geneva: International Committee of the Red Cross, 2023).
23. International Committee of the Red Cross, *Annual Report 2024: Activity Report* (Geneva: International Committee of the Red Cross, 2025).
24. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, „Humanitarian diplomacy policy“, *IFRC*, 2009, žiūrėta 2026 m. balandžio 11 d., https://www.ifrc.org/sites/default/files/Humanitarian-Diplomacy-Policy_EN.pdf.
25. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, „About IFRC“, *IFRC*, žiūrėta 2026 m. balandžio 19 d., <https://www.ifrc.org/who-we-are/about-ifrc>.
26. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, *Annual Report 2021* (Geneva: International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, 2022).
27. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, *Annual Report 2022* (Geneva: International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, 2023).
28. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, *Annual Report 2024* (Geneva: International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, 2025).
29. International Rescue Committee, „What we do“, *IRC*, žiūrėta 2026 m. balandžio 19 d., <https://www.rescue.org/what-we-do>.
30. International Rescue Committee, *Annual Report 2021* (New York: International Rescue Committee, 2021).
31. International Rescue Committee, *Annual Report 2022* (New York: International Rescue Committee, 2022).
32. International Rescue Committee, *Annual Report 2024* (New York: International Rescue Committee, 2024).
33. KabulNow, „HRW: women’s workforce participation in Afghanistan falls to 5% under Taliban“, *KabulNow*, žiūrėta 2026 m. balandžio 5 d., <https://kabulnow.com/2025/05/hrw-womens-workforce-participation-in-afghanistan-falls-to-5-under-taliban/?tztc=1>.
34. KabulNow, „UN Women says 70% of Afghan women blocked from humanitarian aid“, *KabulNow*, 2025 m. balandžio 28 d., žiūrėta 2026 m. sausio 4 d., <https://kabulnow.com/2025/04/un-women-says-70-of-afghan-women-blocked-from-humanitarian-aid/>.
35. Laerd Dissertation, „Purposive sampling“, *Laerd Dissertation*, žiūrėta 2026 m. balandžio 16 d., <https://dissertation.laerd.com/purposive-sampling.php>.
36. Lietuvos Raudonasis Kryžius, „7 principai“, *Lietuvos Raudonasis Kryžius*, žiūrėta 2026 m. balandžio 19 d., <https://redcross.lt/apie-mus/7-principai/>.

37. Lowy Institute, „Why humanitarian aid is vital for Afghanistan“, *The Interpreter*, žiūrėta 2026 m. balandžio 5 d., <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/why-humanitarian-aid-vital-afghanistan>.
38. Mundia, Nyambura, „Women in Humanitarian Careers: Opportunities and Challenges in the West African Context. Gender Study & Recommendations“, Austrian Centre for Peace, 2024, žiūrėta 2026 m. balandžio 15 d., https://www.aspr.ac.at/fileadmin/Downloads/Publikationen/Reports/HAWA_Gender_Study_ENG.pdf.
39. Norwegian Refugee Council, „How we work“, *NRC*, žiūrėta 2026 m. balandžio 19 d., <https://www.nrc.no/who-we-are/mission-statement>.
40. Norwegian Refugee Council, „Humanitarian Principles in Practice: Position Paper“, *NRC*, 2016 m. liepos mėn., žiūrėta 2026 m. balandžio 8 d., <https://www.nrc.no/globalassets/pdf/position-papers/humanitarian-principles-in-practice/2016-humanitarian-principles-in-practice.pdf>.
41. Norwegian Refugee Council, *Annual Report from the Board 2021* (Oslo: Norwegian Refugee Council, 2022).
42. Norwegian Refugee Council, *Annual Report from the Board 2022* (Oslo: Norwegian Refugee Council, 2023).
43. Norwegian Refugee Council, *Annual Report from the Board 2024* (Oslo: Norwegian Refugee Council, 2025).
44. Right to Learn Afghanistan, „About us“, *Right to Learn Afghanistan*, žiūrėta 2026 m. balandžio 19 d., <https://righttolearn.ca/about-us/>.
45. Right to Learn Afghanistan, *Annual Report 2024* (Calgary: Right to Learn Afghanistan, 2024).
46. Sharpe, Marina, „It’s all relative: the humanitarian principles in historical and legal perspective“, *Humanitarian Law & Policy Blog, ICRC*, 2023 m. kovo 16 d., žiūrėta 2026 m. balandžio 3 d., <https://blogs.icrc.org/law-and-policy/2023/03/16/humanitarian-principles-historical-legal/>.
47. The Associated Press, „Afghanistan: Taliban timeline, four years on“, *AP News*, žiūrėta 2026 m. balandžio 5 d., <https://apnews.com/article/afghanistan-taliban-timeline-four-years-anniversary-cc0741771e66ed2de2fe8a0e97f7d0f7>.
48. The Independent, „Taliban timeline: Four years since the fall of Kabul“, *The Independent*, žiūrėta 2026 m. balandžio 5 d., <https://www.independent.co.uk/news/taliban-ap-afghanistan-ashraf-ghani-kabul-b2392507.html>.

49. UN News, „Afghanistan: Ban on secondary education for girls marks four long years“, *UN News*, žiūrėta 2026 m. sausio 4 d., <https://news.un.org/en/interview/2025/09/1165865>.
50. UN Women East and Southern Africa Regional Office, *Gender Integration in Humanitarian Action: Capacity Assessment Report for East and Southern Africa* (Nairobi: UN Women, 2023).
51. UN Women, *Afghanistan Gender Profile 2024* (Kabul: UN Women, 2024), <https://www.unwomen.org/sites/default/files/2024-06/Afghanistan%20Gender%20Profile%202024.pdf>.
52. UN Women, *Gender Index 2024: Afghanistan* (New York: UN Women, 2025).
53. UNESCO, „Afghanistan: Four years on, 2.2 million girls still banned from school“, *UNESCO*, žiūrėta 2026 m. sausio 4 d., <https://www.unesco.org/en/articles/afghanistan-four-years-22-million-girls-still-banned-school>.
54. United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, „Two years after Taliban takeover, Afghanistan’s population needs urgent humanitarian assistance“, *ReliefWeb*, žiūrėta 2026 m. balandžio 5 d., <https://reliefweb.int/report/afghanistan/two-years-after-taliban-takeover-afghanistans-population-needs-urgent-humanitarian-assistance>.
55. United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, „OCHA“, *UNOCHA*, žiūrėta 2026 m. balandžio 19 d., <https://www.unocha.org/ocha>.
56. United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, *Afghanistan Humanitarian Fund Annual Report 2021* (Kabul: United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, 2022).
57. United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, *Afghanistan Humanitarian Fund Annual Report 2022* (Kabul: United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, 2023).
58. United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, *Afghanistan Humanitarian Fund Annual Report 2024* (Kabul: United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, 2025).
59. United Nations Security Council, „Sanctions, Travel Bans on Taliban Resulting in Afghanistan Being ‘Ruptured from International Community’, Special Representative Warns Security Council“, *United Nations*, žiūrėta 2026 m. sausio 4 d., <https://press.un.org/en/2024/sc15824.doc.htm>.
60. Women for Afghan Women, „About“, *Women for Afghan Women*, žiūrėta 2026 m. balandžio 19 d., <https://womenforafghanwomen.org/about/>.
61. Women for Afghan Women, *20 Year Impact Report: Afghan Women Strong 2001–2021* (New York: Women for Afghan Women, 2021).

62. Women for Afghan Women, *Invest in HER: Hope, Empowerment, and Resilience. Annual Report 2024* (New York: Women for Afghan Women, 2024).
63. Women for Afghan Women, *Rising Beyond Crisis: Coming Full Circle. Annual Report 2023* (New York: Women for Afghan Women, 2023).
64. World Food Programme, „Afghanistan emergency“, *WFP*, žiūrėta 2026 m. balandžio 5 d., <https://www.wfp.org/emergencies/afghanistan>.
65. World Vision Afghanistan, *Annual Report 2024* (Herat: World Vision Afghanistan, 2024).
66. World Vision Afghanistan, *Impact Report 2022: Persevering for Change* (Herat: World Vision Afghanistan, 2022).
67. World Vision Afghanistan, *World Vision Afghanistan Annual Report FY21* (Herat: World Vision Afghanistan, 2021).
68. World Vision International, „Our vision and values“, *World Vision International*, žiūrėta 2026 m. balandžio 19 d., <https://www.wvi.org/about-us/our-vision-and-values>.

Dirbtinio intelekto naudojimo deklaracija

Vardas, pavardė: Rūta Pučaitė

Studento pažymėjimo numeris: 2415618

Prašome pažymėti „x“ taikytiniems punktams:

☐ Aš **nenaudojau** dirbtinio intelekto įrankių pateikiamame darbe.

☒ Aš **naudojau** vieną ar kelis dirbtinio intelekto įrankius pateikiamame darbe.

Jei taip, kokius? Perplexity.com ir ChatGPT.com

Dirbtinio intelekto įrankius naudoju kritiškai, kaip pagalbinę priemonę. Prisiimu visą atsakomybę už darbe pateiktą informaciją, argumentus ir galutinius darbo rezultatus.

(Parašas)

.....

Prašome pažymėti „x“ taikytiniems punktams bei paaiškinti, kaip naudojote dirbtinį intelektą:

Aš naudoju dirbtinio intelekto įrankius šiam/-iems tikslui/-ams:

1. ☐ **Idėjų generavimui** (pavyzdžiui: argumentų ar kontra-argumentų generavimui, struktūros plano sudarymui, galimų tyrimo klausimų generavimui)

Paaiškinkite:

2. ☒ **Informacijos paieškai** (pavyzdžiui: papildomos literatūros ar kontekstinės informacijos paieškai)

Paaiškinkite: Papildomos literatūros ir šaltinių paieškai.

3. ☐ **Kaip rašymo asistentą** (pavyzdžiui: gramatinių ar stiliaus klaidų taisymui, vertimui, pastraipų perstruktūravimui ir pan.)

Paaiškinkite:

4. ☐ **Vizualinės medžiagos kūrimui** (pavyzdžiui: naujo paveikslėlio, žemėlapių sukūrimui ar redagavimui)

Paaiškinkite:

5. ☒ **Kaip mokymosi pagalbininką** (pavyzdžiui: papildomam medžiagos paaiškinimui paprastesne kalba, sąvokų ar teorinių koncepcijų palyginimui, žinių patikrinimo užduočių generavimui ir pan.)

Paaiškinkite: Siunčiau teksto dalis ir prašiau „kritiškai įvertinti“, tokiu būdu siekiant pastebėti, kurios
teksto vietos reikalauja peržiūros.

6. ☐ **Duomenų analizei** (pavyzdžiui: skaičiavimui, kodavimui, kokybinių ar kiekybinių duomenų vizualizacijai, lentelės ar grafiko sukūrimui)

Paaiškinkite:

7. ☒ **Efektyvumo didinimui** (pavyzdžiui: tekstų santraukų kūrimui, išnašų formatavimui ir pan.)

Paaiškinkite: Pasitelkiau kaip pagalbines priemones sudaryti išnašoms ir literatūros sąrašui bei ieškoti konkrečių citatų iš mano pateikto citatų sąrašo.

8. ☐ **Kitu būdu.**

Paaiškinkite:

9. **Kokių žingsnių ėmėtės siekdami sumažinti dirbtinio intelekto daromų klaidų ar neatsakingo naudojimo tikimybę?**

Paaiškinkite: Viską tikrinau ir naudoju tik kaip pagalbininką, o ne pagrindinį žinojimo šaltinį.

Priedas Nr. 1.

Interviu gairės

1. Prisistatymas

2. Informanto(-ės) patirtis ir organizacijos, kurioje dirba, kontekstas

- a. Ar galėtumėte trumpai apibūdinti savo organizacijos veiklą Afganistane nuo 2021 metų?
- b. Koks yra jūsų dabartinis / buvęs vaidmuo organizacijoje ir sprendimuose ar derybose, susijusiose su humanitarine veikla Afganistane?

3. Humanitarizmo ir humanitarinių principų supratimas

- a. Kaip jūsų organizacija apibrėžia savo humanitarinį mandatą ir pagrindinius principus?
- b. Ką neutralumo ir nešališkumo principai reiškia praktinėje jūsų organizacijos veikloje Afganistane?
- c. Kokiu mastu žmogaus teisių ir lyčių lygybės idėjos yra integruotos į jūsų organizacijos veiklą Afganistane?
- d. Ar jūsų organizacijoje kilo vidinių diskusijų ar nesutarimų dėl to, kiek aktyviai organizacija turėtų spręsti moterų teisių ir lyčių lygybės klausimus Afganistane?

4. Humanitarinės diplomatijos strategijos ir santykiai su skirtingais veikėjais

- a. Ką jūsų organizacijos veiklos Afganistane kontekste reiškia terminas „humanitarinė diplomatija“?
- b. Su kokiais veikėjais jūsų organizacija palaiko dialogą ar derasi siekdama užtikrinti arba išlaikyti prieigą prie moterų ir mergaičių Afganistane?
- c. Ar galėtumėte papasakoti konkrečią situaciją, kai teko derėtis būtent dėl moterų ir mergaičių dalyvavimo? Kas įvyko ir koks buvo rezultatas?
- d. Kaip jūsų organizacija reagavo į Talibano sprendimus, ribojančius moterų darbą nevyriausybiniuose organizacijose?
- e. Jūsų nuomone, ar organizacijos pasirinkta strategija padėjo išlaikyti ir sustiprinti ar, atvirkščiai, susilpnino jūsų galimybę dalyvauti sprendimuose, susijusiuose su paslaugų moterims teikimu? Kodėl?

5. Normų kolizijos ir jų sprendimai

- a. Su kokiomis sudėtingiausiomis vertybinėmis ar normatyvinėmis įtampomis susidūrėte dirbant su moterų klausimais Afganistane?

- b. Ar buvo situacijų, kai neutralumo ar nešališkumo principų laikymasis apsunkino siekti ginti moterų teises ar lyčių lygybę? Kaip sprendėte šias dilemas?
- c. Kaip jūsų organizacijos Afganistane priimami sprendimai veikia santykius su donoriais ir kitais humanitariniais veikėjais?
- d. Žvelgiant į ateitį, kokie pokyčiai humanitariniame sektoriuje, jūsų nuomone, padėtų lengviau dirbti su lyčių klausimais tokiuose kontekstuose kaip Afganistanas, kartu išlaikant pagarbą humanitariniams principams?

6. Pabaiga

- a. Ar yra dar kas nors svarbaus apie jūsų organizacijos patirtį Afganistane, apie ką nekalbėjome, tačiau, jūsų manymu, man būtų svarbu žinoti?

Priedas Nr. 2.

Kodavimo schema

1. Humanitarizmas ir humanitariniai principai (H)

- a. H1 Klasikinis humanitarizmas (nešališkumas, nepriklausomumas, atsiribojimas nuo politikos, baziniai poreikiai ir kt.);
- b. H2 Naujasis humanitarizmas (žmogaus teisės, lyčių lygybė, taika ir kt.);
- c. H3 Hibridinis / pragmatinis požiūris (pragmatizmas, balansavimas, principų ir moterų teisių derinimas ir kt.).

2. Humanitarinės diplomatijos praktikos (D)

- a. D1 Veikėjai, su kuriais palaikomi santykiai (vietos valdžios atstovai, bendruomenės, donorai, JTO, NVO ir kt.);
- b. D2 Diplomatinės strategijos (tylioji diplomatija, advokacija, koordinavimasis tarpusavyje ir kt.);
- c. D3 Diplomatinės rezultatai (prieigos prie moterų ir mergaičių išlaikymas / praradimas).

3. Normų kolizijos ir dilemos (N)

- a. N1 Humanitariniai principai vs. moterų teisės / lyčių lygybė (įtampos, kylančios iš humanitarinių principų, žalos nedarymo principas ir kt.);
- b. N2 Vidinės įtampos (sprendimų priėmėjai vs. įgyvendintojai, tarptautinis personalas vs. vietinis personalas ir kt.);
- c. N3 Išorinės įtampos (vietinės socialinės normos vs. tarptautinės normos, donorų sąlygos vs. prieigos išlaikymas ir kt.).

4. Normų kolizijų valdymo strategijos (M)

- a. M1 Prioritetai / raudonosios linijos (sąlygos veiklos stabdymui / tęsimui, prioritetai ir kt.);
- b. M2 Kompromisai / vidurio kelias (dalinis moterų įtraukimas, dalinė prieiga, vidurio kelio paieškos ir kt.);
- c. M3 Dviprasmiškumas / pasitraukimas (miglotos formuluotės, atsitraukimas nuo jautrių klausimų, veiklos nutraukimas).

5. Sektoriaus pokyčiai ir ateities perspektyvos (S)

- a. S1 Reikalingi pokyčiai strategijose / finansavime / koordinacijoje (organizacijos vidiniai ar sektoriaus pokyčiai, finansavimo pokyčių poreikis ir kt.);
- b. S2 Organizacinė kultūra lyties aspektu (maskulinizmas, „gelbėtojo“ vaidmuo, ekspertizės lyčių klausimais (ne)įtraukimas ir kt.);
- c. S3 Humanitarinės diplomatijos ribos ir potencialas (kas yra ir kas nėra HD, klasikinės diplomatijos vaidmuo ir kt.).

Summary

Norm Collisions in Humanitarian Practice: Humanitarian Diplomacy amid Restrictions on Women's Rights in post-2021 Afghanistan

This thesis analyses how different humanitarian actors in Afghanistan use gender-sensitive humanitarian diplomacy to secure access to one of the most vulnerable groups in society – women and girls. It examines the impact of Taliban-imposed restrictions on women's rights, the complex humanitarian crisis, and the shrinking humanitarian space on humanitarian action. The aim of the thesis is to investigate how humanitarian actors in Afghanistan after 2021, using gender-sensitive humanitarian diplomacy, navigate norm collisions between humanitarian principles and norms restricting women's rights, and how this reshapes the logic of humanitarian action.

The main object of the study is humanitarian action in Afghanistan after 2021, with particular attention paid to gender-sensitive humanitarian diplomacy and the agents of humanitarian norms implementing it. The research employs a qualitative case study of Afghanistan based on the analysis of annual reports from ten humanitarian organisations, eleven semi-structured interviews with humanitarian practitioners implementing or planning gender-sensitive humanitarian diplomacy, and secondary sources.

The analysis draws on different conceptualisations of humanitarianism (Classical, New, and Politically Resilient Humanitarianism) as well as the theoretical approach of norm collisions. Norm collision theory enables the identification of both horizontal and vertical normative conflicts between local and international norms within the humanitarian sector and between the sector and other actors operating in Afghanistan.

The findings reveal that humanitarian actors in Afghanistan employ different strategies of gender-sensitive humanitarian diplomacy and seek compromise norms that allow them to maintain humanitarian space and access to women and girls while remaining principled. The study advances existing debates on humanitarianism by empirically refining the notion of politically resilient humanitarianism and showing how it operates under systematic gender-based restrictions. It also contributes to emerging research on gender-sensitive humanitarian diplomacy by conceptualising how humanitarian norm entrepreneurs navigate and renegotiate colliding norms in protracted crises.